

U SPOMEN BORCA I REVOLUCIONARA ĐURE SALAJA

Duro Salaj u krugu svoje porodice

GLAS I LIČNOST RADNIČKOG VETERANA

Za ime revolucionara Đure Salaja prvi put sam čuo u svojoj ranoj mladosti, već na prvim svojim koracima u borbi za ostvarenje revolucionarnih ciljeva radničke klase. Iz kazivanja starijih drugova i preostalih kompleta partijske štampe, krišom od nastavnika, u gimnazijskoj klupi još pokušavao sam da pohvatam žive niti jedne napisane i ne napisane istorije, u kojoj su, meni dotad nepoznati i pomalo tajanstveni ljudi bili glavni i svakog divljenja dostojni akteri.

U glavi mladog i neiskusnog gimnaziste izrastale su do fantastičnih razmera figure velikih naših radničkih boraca. Bile su to, tada, još nedovoljno povezane slike, ali su se, i iz takvih slika, jasno odvajali pojedini likovi koji će zauvek ostati u sećanju.

Među njima, na prvom i počasnijem mestu, Đuro Đaković, pretrano preminuli partijski teoretičar Živko Jovanović, u Španiji poginuli rukovodilac Blagoje Parović, rođijaš-slikar Moša Pijade i konačno Đuro Salaj, radnik i dugogodišnji ilegalni partijski borac — koji je u to vreme već bio u inostranstvu — kao i neki drugi.

Ali, to je bilo upoznavanje sasvim posredno: po čuvenju i pomoću pisane reči.

Prvo direktno poznanstvo sa imenom Đure Salaja došlo je u jed- no sasvim izuzetno vreme i — sasvim izuzetnim putem.

Bio je to njegov glas koji smo slušali, od prvih dana narodnooslobodilačkog rata i revolucije pa sve do pobede nad fašizmom, prvo preko Radio Moskve, a zatim preko naše tajne radiostanice „Slobodna Jugoslavija“.

Taj isti glas, ali i čoveka, sli- šao sam zatim godinama sa tribi- ne Savezne narodne skupštine i sindikata, u mnogim burnim i pre- kretnim godinama borbe za izgrad- nju socijalizma i socijalističkih od- nosa kod nas.

Razume se da u danima šestojan- uarske diktature, u onim danima kad je stvarno prvi put čuo i sa- znao za ime Đure Salaja, dak sme- derevske gimnazije nije mogao ni da sanja da će, kasnije, posle mno- go i mnogo godina, sedeti pored Đure Salaja u klupama našeg parla- menta.

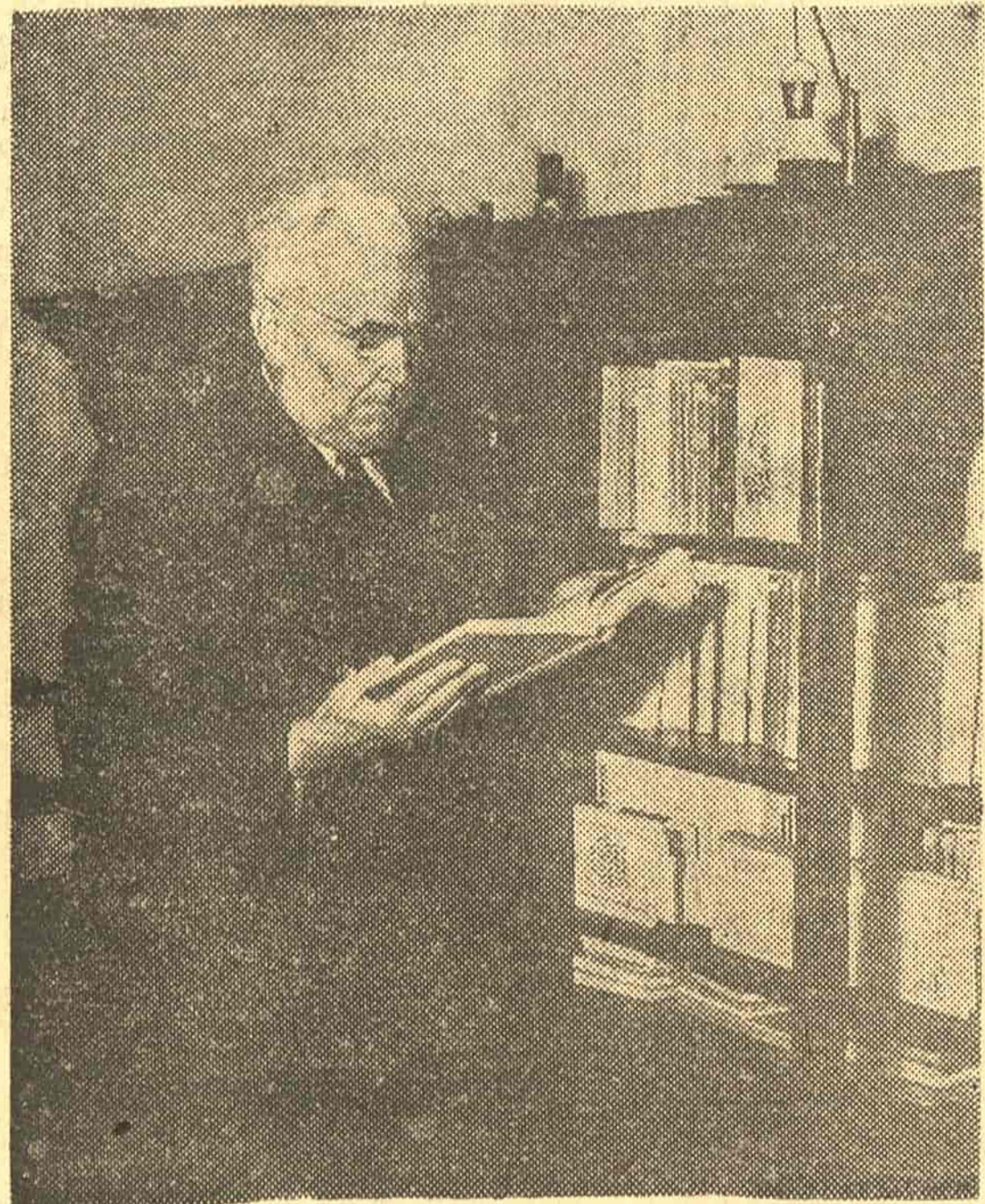
I, pošto čovek ne može da po- begne od svoje prošlosti i uspe- mena na nju, dešavalo mi se, ne- jednom, da samog sebe uhvatim

kako, u slučajnom posmatranju Sa- lajeve dostojanstvene i mirne fi- gure, ili u slučajnom i nevezanom razgovoru s njim na plenarnim sed- nicama, uvek i ponovo, i po ko zna koji put, tražim onaj davni ali ne- zaboravni lik revolucionara iz mo- je mladosti.

I čudno, taj baršunasti i meki glas, te blage i dobre oči, i glava sa sedim svilenim vlasima, — sve to i čovečno i plemenito što je iz svake njegove kretnje i iz game pojave njegove spontano izbijalo — poklapalo se potpuno, negde u najintimnijim mojim pretstavama, i sa burnim životom i burnom proš- lošću njegovom.

Najzad, ako je čovek mera svih stvari i svih vrednosti, onda se za starog radničkog veterana Đuru Salaja može slobodno reći da je čit- tav svoj život posvetio borbi za čoveka i čovečnost. I zato njegov gubitak pogađa duboko sve naše ljude.

Tanasije MLADENOVIC

Duro Salaj u radnom kabinetu

Ime svetlo kao naša istorija

Smrt Đure Salaja, člana KPJ od 1919, i člana CK KPJ od 1926, još jedan je, tragičan, povod sećanja na stvaranje, na borbe i na pobede revolucionarne avangarde naših nara- da. Reč je o velikim decenijama čudesnog revolucionarnog intenzi- teta, o sudbonosnim događajima koji menjaju same osnove života naroda, o odsudnim našim bitkama — od pojedinačnih obračuna u poli- cijskim mučionicama predratne, karadordevičevske Jugoslavije do velikih, završnih sukoba Oslobo- dičkog rata i Narodne revolucije, do Sutjeske i dalje, sve do Oslobo- denja. Smrt Đure Salaja oživljava u nama, još jednom, možda jedno od najvećih razdoblja istorije na- ših naroda.

Ali — njegova smrt, ili život, budi u mnogima od nas, možda sa istim intenzitetom, i lična sećanja i ose- ćanja, čiju trajnost ništa ne može prekinuti, čiju lepotu niko i nikad ne može izbrisati. Lik Đure Salaja čoveka i revolucionara, ostaće ne- zaboravan u nama, a decenije tog čudesnog revolucionarnog intenzi- teta koje smo preživeli a za koje je neraskidivo vezano ime Đure Salaja živeće u nama kao naš naj- jači lični doživljaj, zanos i smi- sao.

Bilo je to pre više od trideset godina, možda 1926. Tada sam, u polumračnom periferiskom sobiču pored dunavskih močvara, sa naj- starijim bratom, prelistavajući do- tada nedostupnu mi „Spomenicu o Lenjinu“, čuo i za ime Đure Sala- ja. Spolja, sa ulice, dopirao je spi- ri, tupi topot — to je opet prola- zila žandarmerijska patrola na svo- jim uhranjenim konjima. Dan se gasio — dan se u našem sobičku uvek vrlo brzo gasio... Da, tada sam prvi put čuo to ime — još jedno sveto ime Revolucije, naše Revolu- cije, ime koje je u jednoj dečakoj mašti zablistalo kao zvezda, ime koje je odzvanjalo sa sve burnijim krvotokom revolucionarne avangar- de, sa sve snažnijim koracima nara- da koji je, na svim stranama naše zemlje, stupao u odlučnu borbu.

Đuro Salaj. Bilo je to prvi put.

Spori, tupi topot žandarmerijske patrola na konjima pretvorio se — 1941, u strahotni lomot okupator- skih tenkova. Beograd je buktao u plamenu, a u tom džinovskom po- žaru goreo je i polumračni perife- risksi sobičak pored dunavskih mo- čvara.

Revolucionarna avangarda, nara- di Jugoslavije prihvatili su se o- slobodilačkog oružja.

I uskoro zatim, najzad, prvi put sam čuo živi ljudski glas, glas koji nijedan partizan, nijedan borac Ju- goslavije ne može zaboraviti, glas

spikera radiostanice „Slobodna Ju- goslavija — Đure Salaja.

Najzad smo se i sreli, u izmasakri- ranom, ali oslobođenom Beogradu, i taj prvi, i svi kasniji, ne česti, susreti sa njim budili su u meni, uvek najplemenitija sećanja, i ose- ćanja, koja se uvek bude u kontak- tu sa ličnošću koja je najtešnje povezana sa najlepšim težnjama čoveka.

U dane Rezolucije Informbiroa, 1. jula 1948, na večeri u zamku Do- briš pored Praga — i moj dragi prijatelj Veljko Petrović pamtio tu noć — jedan od najbratitijih ta- dašnjih čehoslovačkih ministara — pobornika Informbiroa, u toku di- skusije koja je trajala skoro do zo- re, u prisustvu velikog broja stran- nih delegata i čeških javnih rad- nika i književnika pitao me je, tri- jumfalno, pored ostalog:

— A Đuro Salaj! Gde je Đuro Sa- laj! On je sigurno sa nama!

— Ne, nije s vama, dragi mini- stre. Nije, i nikada neće, i nikada

ne može biti s vama — odgovorio sam mu, i ponovo mi je palo na um, u blistavom sjaju zamka Do- briš, kišno popodne iz 1926, i po- lumračna periferiska sobica na Du- navu (i polumračne periferiske so- bice u Čehoslovačkoj, i svuda, po celom svetu) — i „Spomenica o Le- njinu“ koju sam tada imao prvi put u rukama.

Đuro Salaj je živio i umro za dostojanstvo čoveka i naroda, za slobodan razvitak svih stvaralačkih snaga čoveka i naroda, za veličinu i lepotu naše istorije, za socijali- zam oslobođen svih dogmi i u teo- rijii i u praksi, i njegovo delo, delo nepokolebljivog avangardiste, osta- će trajna pokretačka tekovina u borbi našeg čoveka za bolji život. I zato njegovo ime ostaje, svetlo kao naša istorija, svima našim ge- neracijama koje nastupaju, svima borcima za pravi, socijalistički hu- manizam, kao visoki primer i sna- žan potsticaj.

Cedomir MINDEROVIC

ŽIVOT KOJI IZRASTA U SPOMENIK

Godinu dana posle smrti Moše Pijade, smrću Đure Salaja nestalo je iz naših redova još jednog istak- nutog revolucionara, još jednog starog borca sa čijim imenom i delom je nerazdvojivo povezana na- ša revolucija. Slušajući sa radija reči i muziku koji nas uveravaju o njegovom nestanku, mi se brani- mo od ove izvesnosti sećajući se njegovog lika i njegovih reči, ka- kve smo ih upamtili sa poslednjeg

videnja sa njime, a očitamo se tuzi smrti misleći na život, na nje- gov život borca i revolucionara.

Dve misli javljaju se pritom u nama. Bio je tu, doskora, među nama, kakvog ga još jasno pam- timo: čovek tih, skroman i blag, čovek ljudski, prislan, drag i na- oko običan, koga su svi mladi mo- gli zamisliti i u sopstvenoj poro- dici i instinktivno, svesno ili ne- svesno, u suštini svojih osećanja

doživljavali ga i posmatrali ga sa ljubavlju sina prema ocu, i sag, u času njegova nestanka, čini nam se da ga je smrt ne samo izdvo- jila od nas već i nadnela nad nas, da je ona, smrt, ponekad ta koja dolazi da bi nečijem životu dala reljefnost i punoću i ukazala na uzuzetni smisao i značaj života. Života koji smrt prekrađuje, ali ne može da poništi, jer je sačuvan u delu i istoriji koja je neporeciva i neuništiva. A sa tom mislju, već drugog dana njegove smrti, evo gde između nas i na naše oči, ra- ste, raste njegov lik u spomenik nad nama.

I zatim, slušajući na radiju su- ve činjenične podatke o njegovom životu, druga misao: kakav je ve- ličanstven i stravičan, herojski i uzbudljiv životopis ispisala na o- voj našoj vetrometini istorija za poslednjih pedeset, šezdeset go- dina u životu našeg čoveka i na- ših ljudi. Rodio se drug Salaj u maloju slavonskoj varošici, opko- ljenoj feudalnim posedima grofova Majlata i barona Gutmana, pamtio je vladavinu Kuena Hedervarija, bio je krojački šegrt i krojački radnik, organizator sindikata u Sarajevu, Brodu i Zagrebu, Delo- vao je u Švajcarskoj, Austriji i Sovjetskom Savezu, doživio prvi i drugi svetski rat, bio je među os- nivačima Komunističke partije na kongresu u Vukovaru, upoznao je kraljevske jugoslovenske zatvore i teror Petra Živkovića, ilegalnu bor- bu i osetio slast slobode, pobede i konstruktivnog rada na izgrad- nji nove socijalističke Jugoslavije. Pred rasponom i uzbudljivošću ta- kvog života ljudski vek ne čini nam se više kratak. U njemu sva- ko od nas može da nađe i jedan deo sebe i svoje sudbine i, evo gde život njegov koji izrasta u spomenik nad nama postaje u isto vreme i simbol našeg života, ži- vota i sudbine naših ljudi.

„Smrt ima mnoga vrata koja vode u život“, kazali su pesnici. Na jedna od tih vrata drug Đuro Salaj, kao i Moša Pijade godinu dana pre njega, kao stari borac naše revolucije otišao je iz života u istoriju.

Neka je večna slava borcu i re- volucionaru Đuri Salaju.

Erik KOŠ

MALI ESEJ

VAPAJ ZA SKERLIČEM

Nas više uopšte ne iznenađuje kada čujemo vapaj da je grdna nesreća naše savremene kriti- ke u tome što danas nemamo (svoga) Skerlića. A trebalo bi, ustvari, da postoji opravdana sumnja da se iza tog vapaja krije doista žalost za Jova- nom, šesirdžinićim sinom, doktorom književnosti, profesorom univerziteta, urednikom „Srpskog književnog glasnika“, za autorom nekoliko zna- čajnih književnih studija i jedne još uvek veoma korisne istorije srpske književnosti; da se krije tada za jednim određenim Skerlićem, rođenim tu i tad, tu i tu, umrlim na operacionom stolu u predvečerju jednog svetskog meteža koji je, između ostalog, uneo dosta zabune i u poklonička uzdisanja za tim muževnim sinom i hajdučkim potomkom, predvodnikom, učiteljem i lučono- šom.

U tome vajkanju postoje, zapravo, dve neizra- žene tendencije, dva celokupna stava prema kri- tici. Prva je tendencija izrazito tradicionalistička, uslovljena jednim balkansko-pravoslavim, nacio- nalnim i patrijarhalnim oduševljenjem prema sta- rinama, prećama i uopšte sedim glavama: taj Jo- van, govore, taj jedinstveni i nenadmašni Skerlić, utemeljač, rodonačalnik i ktitor srpske književne kritike, taj divni muž, vrlji roda sin i znameniti krčilac kukolja u našoj mladoj kulturi, bio je čit- tava jedna olimpijska veličina, izuzetnost i nepo- novljivost, pa je, svojom smrću, odneo sa sobom, po svemu sudeći, daleko više nego što je za sobom ostavio, jer takve snažne ličnosti, usmeritelja i skretničara, mi sada možemo samo da sanjamo; ne radaju se više takvi borci i takvi junaci, već sve nekakva bledunjava dečica, mucava i musava, kratkonoga, jedna i slabša, pitomi izdanci. Druga je tendencija, u krajnjoj liniji, samo jedna vari- janta prve, doduše konkretizovana u nešto proš- irena: sve ovo što danas imamo i od nevolje kri- tikom nazivamo, sve je to, vele, obrni-okreni, jad i beda, surogat, krezubo prežvakavanje i nemoć- ničko batrganje bez duha, stava, hrabrosti i smi- sla, a zbog toga što je to tako, što se tih ane- mičnih i skrofuloznih kritičarčića naradalo van- redno mnogo i što je tušta i tma tog jalovačkog i impotentnog literarnog marazma niklo na sve strane, i što i dalje neprekidno niče, zbog toga našoj literaturi i ide sve tako ćopavo i kilavo, zbog toga mi kritike i nemamo, književnost nam se razvija sama, napuštena i nenegovana, neumerena i nekanalisana, onako kako joj je bog dao, a što, van sumnje, ne bi bilo da savremena naša litera- tura ima svog moćnika i diva, da ima čvrstu i snažnu ruku koju valja ljubiti i poštovati i kada

pomiluje i kada izbije; da, jednom rečju, ima Skerlića.

Ostavljajući, sada, nastranu sve ono što je Jo- van Skerlić učinio i značio za našu književnost i to u jednom vremenu koje je Skerlića trebalo pa- ga i rodilo, ostavljajući nastranu sav njegov divni duh, i snagu, sve njegove lične vrednosti koje mu niko nikada ne može ni umanjiti ni oduzeti, taj ponovljeni vapaj za pokojnikom, što se već tride- set i više godina proteže kao nastavak gorkog jadanja što su ga uglav otplakali pedeset i šest ukopnika i nekrologičara u jednom broju „Srpskog književnog glasnika“, taj vapaj otkriva da, uprkos mnogo čemu što smo sahranili sa našim očevima, još uvek nismo uspeali da savladamo u sebi poklo- ništvo pred prošlošću i da nam ni danas nije tuđe da od nečega minulog, u svoje vreme vanrednog i briljantnog, pravimo kult i simbol, uzor savreme- nosti. Kult tradicije, dobrih starih vremena, spu- tava nas, ustvari, i rastužuje, onemogućava nam da sagledamo svoje sadašnje vrednosti koje po- stoje i koje ne umemo da cenimo.

Jer, vapaj za Skerlićem je vapaj za kritikom; ako se ta patetična tugovanka malo razgrne, videće se da iza nje stoji klimavo uverenje da mi danas kritike nemamo i da bi nam neka jaka ličnost po- mogla da je steknemo. Ukazivanje baš na Skerlića glorifikuje njegov kritičarski stav i metod, a to je upravo ono što je naša književnost u znatnoj meri već prevazišla. Trebalo bi, svakako, načiniti jedan iscrpan pregled savremene naše kritike, tre- balo bi otkriti njene neprimećene i nepriznate vrednosti (tamo gde ih ima, a ima ih), njene ka- rakteristike i sve njene osobenosti, pa bi se vi- delo da je vapaj samo jedna tradicionalistička oblanda u koju se često uvijaju plitkounnosti. Da, kojim slučajem, u našoj savremenoj književnosti postoji baš takav Skerlić, on bi, van sumnje, sam razobličio taj ponovljeni i ponovljeni kult, razot- krio to skrivanje iza dobrih starih vremena i, mo- žda (zabavno je, zar ne?) doživio da, zbog toga što je takav, bude potcenjen na račun samoga se- be, tojest na račun jednog mita, na račun onog i onakvog Skerlića kakvog mi danas, kuku nama, eto, nemamo pa nemamo. Skerlić danas, međutim, više ne bi mogao da bude onakav Skerlić kakav je bio pre pola veka i kratkoviđi to ne vide, kao što ne vide ni to da mi kritičarskih talenata, re- cimo baš skerlićevskih talenata imamo, samo ih, razume se, ne priznajemo.

Cekamo, valjda, dok umru.

Pređrag PALAVESTRA

POZORIŠNI ŽIVOT DVOČASOVNI I NEPROLAZNI

Hugo Klajn: »Život dvočasovni«,
izdanje »Nolit«, Beograd

Rudolf Kremlička: Pratiše

Odavno su se već spustile zavesе posle završenih pozorišnih pretstava o kojima je pisao Hugo Klajn; spustile su se zavesе, zaboravljeni su već mnogi (i dobri i loši) glumci, reditelji, scenografi, pisci-dramatičari, dramaturzi, pa učina je pala preko novina i časopisa koji su veličali ili rušili, prekonoc stvarali i obarali pozorišne zvezde i primadone, brižno i brižljivo negovali „umetničke“ skandale, senzacije, zakulisne afeře, rođendane, jubileje, godišnjice; odavno je uvunulo premiјersko cveće (korpe, bukete, mnogo finog i skupog cveća), zamrlali aplauzi, ugasnuli i ohladneli reflektori, izmenjene, preuđesene, modernizovane pozorišne zgrade... Sve je to prošlo, palo u provaljivu zaborava. Živi još samo (ko zna gde, ko zna u kome) poneki čudesnom glumačkom igrom dočaran prizor, poneki stih, poneka reč, krik i jakuk. Zatim će, umre li onaj ko je to — slučajno ili svesno — nosio u sebi, pamtio, patio ponekad zbog te upamćene reči ili stiha, umre li, nestane li taj neko — umreće, nestaće poslednji svedok jednog velikog nadahnuća, ushićenja, napoca i žrtvovanja. I...?

Nažalost, ništa. Jer, sada bi se ovde, prirodno, očekivala jadikovka i žalopojka o prolaznosti, o kobnoj, skoro tragičnoj kratkotrajnosti pozorišne umetnosti. Jednom viđeno i doživljeno čudo u pozorištu nikada se ne može ponoviti u onoj izuzetnosti i lepoti kako smo ga videli i doživeli prvi put. Nekad smo za to krivi mi, nekad glumci, nekad neko treći ili četvrti, svejedno. I zato, čini mi se, velike pretstave, i velike glumce u velikim pretstavama treba gledati samo jedanput. Ponovni put ka istoj velikoj ljubavi put je ka razočaranju: većem ili manjem, ali neminovnom. Mislim stoga da je veličina i uzvišena tragika pozorišne umetnosti upravo u toj njenoj prolaznosti, u vedrom, stoičkom saznanju da sve, kad-tad, prolazi, biva pregaženo i satrveno vremenom, godinama i stolećima, i da, naposljetku, ljudi i stvari — pozorišne pretstave — onoliko vrede i traju koliko su nas svojom vrednošću (ili zlošću) primorali da ih pamtno i da ih se sećamo. Neka, dakle, — ma koliko to zvučalo svirepo, — prolaze pozorišne pretstave, neka nestaju u magli godina... Neka! Jer one tako žive, one tako traju; to je jednodnevni život leptira, kratak i srećan, ili nesrećan, ali ipak život. — Mada time još nije sve rečeno, niti je mračna sudbina svih pozorišnih pretstava time besprizivno zapečaćena...

Postoje, naime, na svetu i pozorišni kritičari. Na uštrb ili na radost pozorišta i glumaca, — tek, oni postoje, i, da nije njih, pozorišni život, ona kratkotrajna i zanosna i neprolazna „gluma dvočasovna“, o kojoj govori Šekspir, bila bi istovremeno i svoj vlastiti mukli i večni grob. Čitajući pozorišne kritike Huga Klajna u knjizi „Život dvočasovni“, koja obuhvata život i probleme pozorišta u Beogradu i nekim evropskim centrima u razmaku od četvrt stoleća

(1929—1954), uveravamo se, bivamo uvereni kako pozorišna kritika i — pak nije jalov i uzaludan posao — kao što se ponekad misli —, niti je suvoparno i gnjavatorsko trošenje reči i hartije. Tvrdi to, ja prvenstveno mislim na predratne kritike Huga Klajna, u kojima je oštro, nemilosrdno, neokolišavajući, ponekad pamfletski, često zajedljivo i cinično, ali skoro uvek obrazloženo i razložno, vodio bitke sa lošim dramskim piscima i njihovim delima (tojest „delima“) i nedelima na sceni, sa vulgarnim, primitivnim, prostačkim ukusom jednog dela publike kome su pozorišne uprave i repertoar pre rata ne retko robovali, sa nesavesnim novinarama koji su taj neslavni „ukus“ podržavali, obdelavali i zalivali talasima besmislica i gluposti u plitkim lejmama svojih novinskih stubaca.

Te duhovite i oštrome Klajnovе kritike čitaju se sa zanimanjem i pažnjom kao napete i dinamične detektivske novele. (Svaka kritika bi, smatram, morala u izvesnom smislu da sadrži dobre osobine detektivske priče: da traga, otkriva, objašnjava svoj predmet, i da ne dozvoli čitačevoj pažnji da klone, da se uspava). Napredan društveni stav u tim kritikama i zalaganje za pravu umetnost, nasuprot neumetnosti i kiču, bili su kod Klajna uvek u punoj saglasnosti. Kratka ili dugačka, gotovo svaka pojedina Klajnova kritika ili recenzija pozorišne pretstave daju čitaocu uvid u atmosferu, društvenu i književnu, u kojoj se delo pojavilo, u sadržaj dela, režiju i glumu, u neposrednu atmosferu pretstave, — pisano analitički prodorno, polemički žustro, sa reporterskim sklonostima katkad, ali živo, krepko i nekonvencionalno. I stoga te kritike nisu nipošto „tragovi lanjskog snega“, kako kaže Klajn u svome predgovoru knjizi, nego izvanredno sadržajan, zanimljiv i raznolik kaleidoskop naših predratnih pozorišnih prilika i neprilika; kakve-takve, one su tu oživljene, rasvetljene i spasene od zaborava. Možda te prilike i nisu baš uvek bile tako crne i jadne kao što ih Klajn prikazuje; tada se, kaže on, radilo „bez udublјivanja, na brzinu, s pogledom na policiju koju je trebalo odobrovolјiti, i na publiku koju je trebalo privući, i na kasu koju je trebalo napuniti“; pa ipak, ustupaka u kriterijumu i ocenјivanju nije bilo, niti je moglo da ih bude.

Nažad, kriterijum... Za razliku od većine naših pozorišnih kritičara, Hugo Klajn je našao sklad i ravnotežu između literarnog i stručno-teatarskog dela kritike; nema kod njega olakih i površnih improvizacija, ni lažnih oduševljavanja; sve je potkrepljeno činjenicama, dokazima, analizom... Kritičar, piše Klajn, nije „bežični elektronski mozak“, on ima svoja ubedenja i preubedenja, i može da pogreši. Ali, da ne bi grešio isuviše mora da bude stručan u svome poslu, i da poseduje idejnu usmerenost koja će mu pomoći da razazna i vidi šta je šta, da razdvoji belo od crnog, dobro od lošeg. Hugo Klajn je, dakle, za idejnost, i (na rečima) protiv uskog i slepog dogmatizma. Ta antidogmatičnost nije u suprotnosti sa ovim zanimljivim Klajnovim stavom u čijem su duhu napisane neke njegove kritike: „Od svih mogućih sanja i sanjarija, pozorišno snoviđenje može biti daleko naju-

bedljivije, najstvarnije, najživotnije; takvo je naročito onda kad pretstava predstavlja jednu vrstu životnog eksperimenta, stavljajući žive ljude u nove, drukčije a moguće okolnosti, pronalazeći ili izmišljajući heroje, ali izmišljajući, stvarajući ih onakve da mogu živeti, da se mogu održati u jednom svetu koji bi se mogao, koji bi se morao stvoriti.“ To je jedan kriterijum, razuman i prihvatljiv. A drugi je: „... u pozorišnoj pretstavi dominira pretstava o cilju nekog osnovnog društvenog stremļjenja i delanja.“ A to već, bojim se, miriše pomalo na dogmatizam.

Krupna reč! Pa ipak, ona proviruje i zrači iz nekih tekstova Huga Klajna, ma koliko se on inače vešto trudio da je zabašuri, prikrije, da je utopi u toku bezbrojnih spobirih i hladnih rečenica. To je, pored ostalog, razlog zašto su posleratne kritike Klajnovе bez one nekadašnje svežine i bodrosti, što su prilično ukočene, akademske, i, pored sve stručnosti i objektivizma, — ili valjda baš zbog toga? — suve i pomalo apstraktne. (Možda je, uostalom, i to jedna od mnogih životnih neminovnosti, pa i literarnih, naravno; najzad, ne čeka li i nas ostale u tom pogledu nešto slično?). Ali... — „dominira pretstava o cilju nekog osnovnog društvenog stremļjenja i delanja“. Šta je to?

U okviru ove formule, koja u politici ima svoje sasvim određeno i nepobitno značenje, Hugo Klajn je posmatrao izvesne književno-pozorišne pojave i probleme, i taj stav nikako ne bi mogao da se pozlati, niti da se istakne kao uzor: ni onda kad je, u pojedinim napisima, primenјivan, a ni danas. U tom stavu ispoljava se uzdržana ali i-

pak uočljiva odbojnost prema novim, modernim dramskim tekstovima i problemima; prema slobodnim, razigranim, nešablonskim, vizionarnim pothvatima rediteljske fantazije; sklonost sociologiziranju; (tako Hugu Klajnu, naprimer, smetaju turisti koji dolaze na Šekspirov festival u Stratfordu; ne kažem da su oni najidealnija publika, ali ko će da dolazi ako ne turisti?!; i ko posećuje naše dubrovačko-splitsko-opatjske i ostale festivale?); najzad, netrpeljivost prema modernoj američkoj dramі.

Hugo Klajn je, doduše, pre dvanaest godina, prilikom gostovanja moskovskog Teatra lenјinskog kom somola, takođe ispolјio izvesnu, tada i u takvim gostovanјima neobičajenu kritičnost. (Moram da potsetim na fina Klajnova zapazanja još finijih efekata moskovskog pozorišta: prilazak glumca rampi, kao da će tog časa sići u gledalište, razgovor na sceni u punom mahu dok se spušta zavesа itd. — efekti koje, potstvesno, očekujem da vidim, slične ili još bolje, i na našim scenama). Ta Klajnova kritičnost nije i ne može biti opravdanje za njegove nepravilne i netačne sudove o Zanu Anuju, o Tenesi Vilјemusu (za Klajna je „Tramvaj nazvan želјa“ samo „američki šlager“!), o savremenoj zapadnoevropskoj i američkoj dramі. U njoj, znamo, ima često svega i svačega, ali ne isklјučivo i jedino ono što Hugo Klajn u njoj vidi: „mešovita kriminala, prostitucije i psihopatije“, „veličanje smrti, kakvo se u zapadnoevropskoj i američkoj dramі susrećemo“, „Judilo i smrt — dva znamenata teške duhovne krize Zapada — redovna su pojava i u njegovoj modernoj dramі“ itd. Teška duhovna kriza... Redovna pojava...! Preterano! Hugo Klajn, međutim, zaboravljа da nipošto ne znači da ludila i smrti nema i tamo gde se o tim stvarima jasno i glasno ne govori. Nevolјa, nesreća

GORAK UKUS PORAZA

Kurcio Malaparte: »Koža«, Kosmos, Beograd

„Naša prava domovina je naša koža.“
K. Malaparte

Roman Malaparteov je van svake serije, pa i reč o njemu, bilo u kojoj formi, ne može da bude samo sud ili impresija, već i odgovor jednom čoveku, reprezentu jedne Evrope, ili jednog vremena Evrope. Dakle, nisam mogao da počnem ovaj napis, a da već prvom rečenicom ne kažem da je „Koža“ ne samo beletrističko delo o porazu Italije, što je ona u prvom redu, već i komplementaran lik jedne ličnosti — njenog autora. To je pisac koji je pronašao najkraći put do svoga čitaoca, nudeći mu uz svaku čisto literarnu sliku, koja je često latentni zaključak, istorijski dokumenat sa svojim potpisom; da bi se odbacila svaka sumnja o mogućim improvizacijama, na scenu stupa lično Kurcio Malaparte i nabrђa stvari i pojave, otkrivajući njihova prava imena, a zatim se povlači, da bi ustupio mesto litera-

turi. Pritom je autor dovolјno insistirao na činjenici o vlastitom sudelovanju u određenim događajima, ne uvrstivši sebe u one činioce, koji su imali istaknutiju ulogu u prelomnim momentima, ali s očiglednim naporom da sve događaje poreda oko neke svoje ideje tako kako bi ona imala punu životnu uverļivost i snagu.

Kurcio Malaparte, oficir za vezu Badolјove armije, dočekaо je saveznike u Napulju, sklopio prijateljstva s američkim oficirima, zavoleо ih, (jednom od njih je uostalom, ova knjiga i posvećena), služio im je kako je najbolје mogao da bi se što pre svršio ratni haos u kojem je on osećio sva nje gova zla, ali uprkos svemu, Malaparte je osećao samo poraženju Evropu kojoj je pripadaо zajedno sa svojim narodom, osećao je tu Evropu kao parče smrdļivog mesa, kao leš koji se raspada, i njegovu spokojstvo ili njegova kratka radost nije mogla da bude slobodna, čista od stramnog smra da poraza, i u svakoj pojavi video je znak poraza. U njegovom Napulju, pre svega, gde je dočekaо saveznike septembra 1943-će i pro veo s njima dugo vreme, pre nego što su krenuli napred goneći Nemce, Malaparte je, oslobođen svake predrasude, slikao taj Napulj, otkrivao je taj ranoseptembarski Napulj, negdašnju prestolnicu sveta, sada jednu ranu Musolinijevog pada, poraza Italije, po raza Evrope. Na napulјskim ulicama majke prodaju svoju devetogodišnju decu marokanskim vojnicima. Prostitucija je zahvatila sve slojeve, ali to nije konjunktura na pijaci seksа, već jedna strana poraza, njegov svedok istovremeno. Žene nisu prodavale svoја tela, otmajajući se o Crnce, jer su oni najviše plaćali, nego su prodavale svoju glad — kaže pisac. U Napulju se okuplja bizarno društvo izbeglica iz Rima i Pariza. Jedni su iz redova visoke rimske aristokratije, drugi istaknuti pariski intelektualci, organizatori i učesnici u Pokretu otpora, marksisti. Ali, nažalost, njihovo ispovedanje markizma je neodvojivo od njihovog doјučerašnjeg supļeg nacizma, i njihove homoseksualnosti, kojoj pripadaju svesno, sa primetnim ponosom obeleženih i izdvoјenih pobunjenika protiv buržoaskog konformizma. Dajući ovom skupu feminiziranih i vrlo obrazovanih mladića posebnu ulogu, opisujući čak i jedan njihov homoseksualni o-

roman zato što danas sve može da bude roman, ali ne mislim da opovrgnem ni jednu njegovu vrednost. Naprotiv, „Koža“ je za mene mnogo više nego bilo koji današnji avangardni roman. Po svoјoj neposrednosti i pripadnosti životu, saglašavajući svoj tok sa proticanjem vremena, ova knjiga ne može da se primi kao jedinstvena celina, jer opisi raspetih Jevreja u Ukrajini, opis ulaska američke divizije u Rim putem kojim su se vraćali najveći vojskovođi starog Rima, ili detalj za sebe — umiranje jednog američkog vojnika u polju i Malaparteova ideја da svi prisutni zabavljaju vojnika kako ko ume da bi mu skratili muke, i još nekoliko drugih, stoје potpuno izdvoјeno, ukļapaju se u knjigu samo zato što ih je ukomponovao jedan pisac sa jedinstvenim cilјem. Druga stvar, sasvim nova, za mene čitaoca, čini ovu knjigu posebnom, a to je njena antiliterarnost i veličina, istovremeno. Za razliku od mnogih drugih ratnih romana, u njoj je vidljiva i treća dimenzija, ništa tu nije dato po sebi, niti je jedan događaj prirodan nastavak prethodnog. Malaparte je otkrio čitaocu put opažanja do čula i njegovu ponovnu, transformiranu projekciju, on je uspeo da pokaže kako nema granica u približavanju literaturi životu, ne otkrnavišu literaturu i ne povređivši život.

Već svoјom prvom knjigom Malaparte traži posebno mesto u mom sećanju, i on ga dobija, a što se trajnosti ove i ovakve literature tiče, mislim da je njeno putovanje u budućnost obezbeđeno, kao što je neminovno trajanje svega onog što je ponelo atmosferu i ideje velikih svetskih događaja.

Miloš I. BANDIĆ

Žika LAZIĆ

B. L. LAZAREVIĆ

BORENJE

Dok ne razdani se do jutru, vetar zarobljenik hoće noćas da istraје: — sedamdeset sedam put je pokleknuo, pa sad sedamdeset osmi put ustaje!

I dok ptice beže u noć nejasnoga cveća mesečara iz gnezda samista daleko bez nade, pod prozorom moјim plaču suri vuč sčili sa planina!

A plaču u meni brata svoga — vuka, ličnog njima — jer sam samac borio se po zvezdanoј noći s mnogo golemijim, pa sad misle da sam već izmorio se!

Al neravna borba nije meni bila čak teška ni kad sam pod njom sustajao, ni kad sedamdeset osmi put je opet počeh, pa me opet jači nadjačao, —

Koliko je teško biće, moјi vuč, kad su posle pod moј penđer razbijeni dolazili podli pužavci sa žutim zubima i dugo rugali se meni,

a ja sam pust samo morao da ćutim! Dok ne razdani se do jutru, vetar zarobljenik hoće noćas da istraје: — sedamdeset sedam put je pokleknuo, pa sad sedamdeset osmi put ustaje!

— Najzad, evo liste »Deset« knjiga koje bih poneo u šatilitu.

IZLOG KNJIGA

BREHT, REALIZAM I POLICIJA

US KOZAK:

„Sęntpeter“

(Rad, Beograd 1957)

Retka su dela u slovenačkoj književnosti sa tematikom iz gradskog života. Izuzetak čini roman Juša Kozaka „Sęntpeter“ koji je ustvari hronika ljubljanskog zanatliškog predgrađa, izvrsna hroničarska slika raslojavanja i propadanja esnafske zaduge u drugoj polovini prošloga veka. U svom hroničarskom postupku Kozak se uglavnom interesovao za ljude i to podjednako — kako za ličnosti iz ugledne zanatliške porodice Zamejčevih, tako i za „svet dana“, za ovejane pijanice, kavgađiže i prosjake koji krčmu smenjuju zatvorom, da bi posle opet nastavili isti posao. Izvanredno plastično i dosledno realistički, bez mnogo elegičnosti, koji obavezno prate ovakve teme, Kozak je opisao propadanje rođa Zamejčevih počev od nesrećne udaje najstarije kćeri Matije Zamejca, Porodica Zamejčevih u centru je hronike: najizrazitiji likovi u romanu pripadaju ovoj porodici, autor je očigledno nastojao da što življe portretira poslednjih izdanaka ove nekad ugledne porodice iz Sęntpetera.

Hronika porodice mestimično se pretvara u hroniku čitavog predgrađa. Ovo se naročito odnosi na drugu polovinu romana u kojoj imamo prikaz raznih društvenih pojava koje su poremetile način ondašnjeg življenja i koje su, sve zajedno, uslovljavale propast starih običaja, nagoveštavajući drukčije poslovanje i druge ljude. U tom realističkom opisanju propadanja uglavnom je zastupljen metod jednostavnog prikazivanja ljudskih sukoba i strasti, isto onako kao što su mesarske esnafije iz Sęntpetera jednostavno i živele. Osim toga, Kozak je opisao i nicanje liberalističkih raspoloženja tipičnih za Sloveniju onoga vremena; u tom pogledu specifičan je lik sveštenika Rožmana, koji ustaje protiv Skofičinog verskog bratstva — simbola verskog fanatizma.

Cesto je Kozak u ovom romanu opisivao izlive ljubavnih strasti, posle kojih redovno dolaze životne nedaće, razočaranja i propast. Junaci ovog hronike prilaze ljubavi iskreno, predaju joj se i uživaju unoseći u nju sve svoje srce, svu toplinu svoje u zavrele krvi, da bi posle, svi bez razlike, propali gušeći se u sopstvenoj nesreći. U Kozakovoj hronici nezavidan kraj dožive svi koji se makar i na kratko predaju uživajući — i to je specifično za njegovo slikanje ljubavnih odnosa, mada ponekad i nije dovoljno uverljivo. U takvom tretmanu mogu se nazreti i ekspresionističke reminiscencije.

Marijana Zander i Josip Zidar, prevodioci „Sęntpetera“, zadužili su nas svojim odličnim prevodom ovog značajnog dela slovenačke književnosti. „Sęntpeter“ Juša Kozaka, zahvaljujući svojim nesumnjivim kvalitetima, imaće veliki broj čitalaca kod naše publike. Treba samo poželeći skoro prevođenje i ostalih dela ovog odličnog pisca.

Raško Jovanović

NIKOLA TRAJKOVIC:

„Bura nad Srbijom“

(Kosmos, Beograd, 1958)

Za temu svoje knjige Nikola Trajković je uzeo propast Srbije u Prvom svetskom ratu i povlačenje jednog dela srpske vojske preko San đaka, Crne Gore i Albanije. Zapravo, pisac je prikazao doživljaje i teškoće jednog dečaka koji na tako dalek i nesiguran put kreće sa vojskom u čijim se redovima nalazi i njegov otac. Ali dečak od početka odvojen od oca, zapravo stalno ga traži i nikako nema sreću da se sa njim sretno, prolazi kroz mnoge peripetije i zahvaljujući ljubavi i očinjskom staranju jednog već u godinama vojnika, trećepepiziva Gvozdena, srećno prelazi Albaniju i odlazi u Francusku. Na toj sažetoj fabuli Trajković je gradio celu radnju romana.

U čisto zanatskom smislu Trajkovićev roman je pisan tradicionalnim realističkim stilom, bez želje za formalnim i sadržajnim inovacijama. Po svojim kvalitetima to je knjiga koja ne prelazi okvire već kod nas rečenog i ustaljenog izraza. Ona se nalazi na onom nivou korektno i zanimljivo pisanih romana, stilski i u izrazu uravnoteženih, koji imaju svoju publiku i koja ih sa lakoćom čita.

Nenad Tomić

DANKO ANDELINOVIĆ:

„Olujna jedra“

(Društvo književnika Hrvatske, Zagreb)

Autor „Olujnih jedara“ je pesnik neznanih hrvatskih štimunga i uzdaha, koji neguje ritam i stih u onom žanru koji je u poeziji vladao na početku ovog veka. Ali negujući tu tradicionalnu i skoro klasičnu formu izraza, Anđelinović je u sadržajnom smislu ipak pošao dalje, zahvatajući u izvesnoj meri probleme i nemire koji obuzimaju savremenog čoveka. Sklon je razmišljanju i predaje se refleksijama o životu i ljudima. To o čemu on razmišlja su veći problemi čovekovog bavljenja: svet, život, sreća, ljubav.

Istina, te njegove refleksije ne odlikuju se izrazitom dubinom i originalnošću; one su obična svakidašnja reč koja se ponekad čuje iz ustiju svih nas.

Anđelinovićevi formalno savršeni i majstorski izglacani stihovi odliče dosta često sentimentalizmom i pozom sa podosta deminutiva i drugih romantičarskih rekvizita.

Bilo bi nepravdom, i pored manog kojima je bilo reči, ne priznati i neke kvalitete koje ove pesme nesumnjivo poseduju. Ima u nekim Anđelinovićevim pesmama, a naročito u pojedinim stihovima, finog poetskog izraza i tople humanosti, kao i jedne naročite vrste humora koja u ovim stihovima predstavlja posebno osveženje. Utoliko više, što u našoj savremenoj poeziji nemamo mnogo primera da je humor stekao pravo na život. A time su ove pesme samo dobile u kvalitetu.

N. T.

SINKLER LUIS:

„Sudija Timberlen“

(izdanje „Kosmos“, Beograd)

Izdavačka kuća „Kosmos“ pokrenula je vrlo interesantnu biblioteku filmovanih romana u kojoj su predstavljena poznata djela svjetske književnosti. Nesumnjivo, intrigira čoveka da pročita i da pribavi za svoju privatnu biblioteku djela koja je gledao na platnu. Romani dospjeli na filmski ekran, za razliku od drugih, kao po nekom pravilu, puni su usijane napetosti, dramskih sukoba, strasti, radnje, dešavanja i kao takvi zanimljivi su i za čitanje i za gledanje.

Ovoga puta u takve romane ide „Sudija Timberlen“ od poznatog američkog pisca Sinkler Luisa, pisan u njegovim zrelim i podmaklim godinama. Ovo djelo nosi sve osnovne karakteristike ovoga modernog, savremenog klasika američke literature, koji je još 1930 godine dobio Nobelovu nagradu. Luis daje i u ovom romanu presjek društva srednjeg Zapada, uglavnom intelektualnih i mlađolagrađanskih miljea. Dok je u „Bebitu“ dao prosječnog poslovnog čoveka poslije Prvog svjetskog rata, u „Sudiji Timberlenu“ daje ljubav i brak četrdesetogodišnjeg intelektualca sa mladom i zavodljivom Džini Maršlend sa svim onim društvenim mrežama koje ih obmotavaju. To je roman o muževima i ženama, o mlađolagrađanskim bračnim odnosima iza čije se obavezne društvene forme krije nemir i praznina. Luis je prsto anatom srednjeg staleža i njegovog prosperiteta i samozadovoljstva sobom. Iako ponikao i razvio se iz naturalističke škole, on ne rasičeca društvene čvorove onako oštro kao Džek London, Teodor Drajzer ili Eptn Sinkler, već pokušava da ih razdriješ sa što manje bola. Ali on, nesumnjivo, svojim realističkim razotkrivanjem i skidanjem maske sa toga društva, pokazuje svu njegovu hipokriziju i prazninu, lažni moral i privrženost vječnom i neumoljivom američkom biznisu. I ovdje glavni junak i ostala lica nijesu nikakve izuzetne ličnosti (Luis ide za prosječnim, tipičnim), nego obični, svakodnevniji ljudi, u ovom slučaju sudija Timberlen kao ranije Bebit, dr Arosmit, mis Kler i drugi. Sinkler Luis je slikar normale, prosjeka, onih slojeva društva koji učestvuju u činovnom krivotoku američkog poslovnog svijeta.

U ovom djelu došlo su do izražaja i poznate Luisove osobine kao pisca, ispoljene u „Bebitu“ i „Glavnoj ulici“, a to su satira i humanizam. On ne uništava svoje junake i njihove sredine, već o njima govori kroz ironiju, karikira ih, prikazuje često kao odraslu djecu čije nesreće i slabosti raščlanjuje i preliva sjajem i ljekovitošću svoga humanizma. Makoliko satiričan, Luis nije cinik i sarkasta. Njegova često blaga ironija kao providan veo obavija lica u romanu, kroz koji se vide do dna duše. Otuda Luis ide u napredne pisce, doprinoseći znatno svojim detaljiziranjem i rećušom onoj slici američkog biznisa, trke i bogaćenja srednjih i viših slojeva, koju su reskije i oštrije od njega obilježili pisci radikalnije orijentacije kao Eptn Sinkler, London, Drajzer, Džon dos Pasos, Stajnbek i drugi.

Možda je danas Sinkler Luis malo zastario. Svojim, makar sjajnim novinarskim registrovanjima, on ide više u širinu nego u dubinu. Ako ga već u Americi potcenjuju, to je došlo kao reakcija na naturalistički pravac i na činjenicu što je u svoje vrijeme bio kao takav precijenjen. Ali njegovi romani, pa među njima i „Sudija Timberlen“, ne mogu se razminuti kad je riječ o umjetničkoj dokumentaciji perioda ekonomske predujmljivosti i socijalnog formiranja u Americi u vremenu između dva svjetska rata.

J. D.

„Antologija savremene jugoslovenske poezije“

DRAGOSLAV ADAMOVIĆ:

(Narodna prosvjeta, Sarajevo)

Po jednom objektivnom estetskom kriterijumu, ova knjiga ne može predstavljati izbor najboljih cvetova jedne tako raznorodne i složene lirike, koja je, uzimajući u celinu, u poratnim godinama prošla gotovo kroz sve faze i sve uticaje jednog evropskog pesničkog preokreta. Ona je ipak slabosti koje pesnici osećaju prema pojedinim pesmama. A u tome je njena posebna draž. Lišena prave antologijske vrednosti, difuzna, nekritična, jogunasta, ona je ipak ispovest čitavog jednog pesničkog pokoljenja. Stvorena iz lucidne novinarske ideje, ova knjiga tiho saopštava tajne skrivenih svetova svojih pesnika, nepoznate brodolome osećanja koji ne ostaju bez tragovala. Odgovorima na pitanje: koju od svojih pesama najviše volim i zašto? oni su najpre na stranicama „Nedeljnih informativnih novina“, a sada i u ovoj knjizi, otkrili svoje mišljenja, razmaženu i povlašćenu derišad svojih stihova, u tome se pokazali ne malo puta nepravedni prema svome delu i neverni nekom prošlom, pesničkom raspoloženju. Pa ipak, iskrena ispovest, voljena pesma, najbolje su karakteristike ovog izbora. Često su to pesme sa kojih je za ovu priliku počišćena prašina, zgasnute kolone reči pod crnim velovima nostalgije, potištenosti, oduženja, često je tu u uspomeni ostao neki blatnjava pejzaž u kiši, neki događaj u pukotini jednog rata, sumorno popodne iza prozora, svitanje na obalama pod suncem, prva ljubav... — čitav jedan registar nezimernih pesničkih emocija koje se nižu jedna za drugom kao obojene slike u valjku kaleidoskopa. Zato ovaj izuzetno antologijski treba prečutati sve njene formalne slabosti i primiti je kao mali pesnički spomenar.

V. B.

Grad sagrađen od čežnje

I podoh putem oglašanih ne bi li našao Mariju srca moga, a padah i dizah se usput, i posle mnogo lutanja nađoh se pred vratima grada koji se zove ljubav.

I gle, beše klet srca njena, i beše grad sagrađen od čežnje, i beše na postelji telo njeno, kao mesec pun.

Kćeri čovečja, uzmi na um ovo što ti kažem: ljubavi ustima svojim, i grli rukama svojim, raspi po putu samoće moje prisutnost tvoju; naseh se vo vjeki pod šatore moga sna. Na obed ljubavi iznesi srce svoje, i bedra obnaži svoja. Neka se duša tvoja oslobodi stega. Ljubi dok ne svale u jamu lepotu tvoju. Zaista, ništa u vremenu neće ostati, osim ljubavi koja ne zna za granice ni za račune. Jer šta je bolje: da se za tobom osvrću u žalosti, da govore za tobom: to je ona što posti i uboge kosti u smežuranj koži nosi; ili da u pakosti pružaju prst na tebe govoreći: to je ona što viče obnoć „ljubi me još“. Bolje je da ti je pakost nego žalost za petama...

Kako su čarobne oči tvoje. Kroz trepavice, kao sunce kroz mladu šumu, probija požuda.

Zar da se klonim od divnog zla tog, zar da uzmem oružje i štiti protiv iskušenja što vrebah ispod zmijski povijenih obrva?

Prosipaju mrak. Strelama ognjenim biju. Kao pustinja čute.

U mrak ću ogreznuti nepovratno, strelama ognjenim izloziću srce, iz pustinje neću tražiti izlaz.

Propadam u lepotu koja nema dna, tonem u dubine najsvetlije tame, i talasi me zatrpavaju...

Kako su krasna bedra tvoja, kako je ljubak trbuh tvoj, kako su slatke usne tvoje, suha zemlja tela moga vapije za daždom ljubavi tvoje. Obraduj me zagrljajem kao izmirnom, ispuni ljubavlju svojom ležaj moj, i biću kao kedar, i kao finik koji se zeleni. Obasjaj me licem svojim, dojkama okruglim zakloni me, na vrhovima njihovim neka zanemi jezik moj. Ulovi me u mrežu požude tvoje, i breme bedara tvojih položi na me. Razapni me na krstu tela tvoga...

(Iz zbirke „Marija Magdalena“)

Nikola DRENOVAC

sa, različit od svih drugih ljudi, sa naročitim brigama, sa naročitim radostima, sa naročitim suđenjem. Površno je nacrtan, oprostite mi, vi umetnici, na snažnom izrazu, mi čuviše malo saznajemo o njemu. Ali posledice svega toga su umetničke prirode i prisiljavaju nas da intervenišem protiv prikazivanja vašeg filma. Vaš film ima namjeru da to samoubistvo prikaže kao tipično, kao da nije nešto što je u prirodi ovog ili onog, bolećije u pojedinca, nego kao da je to vlog pojedinca, nego kao da je to sudbina cele jedne klase. Vi stojište na stanovištu da društvo, time što im ne daje radno mesto, tera mlade ljude u samoubistvo. I vi se ne ustručavate da nagovestite šta bi po vašem mišljenju nezaposleni radnici trebalo da urade, da bi došli do promene. Ne, moja gospodo, vi niste delali kao umetnici, bar ne ovde. Nije vam bilo stalo do toga da prikazete jednu potresnu pojedinačnu sudbinu, što niko ne bi mogao da vam zabrani...

Bili smo smeteni. Imali smo neprijatno osećanje ljudi koje su prozreli. Ajzler je žalostivo brisao svoje naočari. Dudov se savio, kao da ga nešto boli. Ja sam ustao i, uprkos tome što mrzim govore, održao sam govor. Strogo sam se držao neistine. Navodio sam pojedinačne karakterne crte, koje smo pripisivali mladom nezaposlenom, naprimer, pre nego što se bacio kroz prozor, skinuo je ručni sat, da se ne bi slomio. Tvrdio sam da nam je ta ideja inspirisala celu scenu. Ukazao sam na to da prikazujemo i druge nezaposlene koji se ne ubijaju. Energično sam odbio užasnu optužbu da nismo umetnički postupili i nagovestio sam mogućnost kampanje preko štampa, ako bi film bio zabranjen. Nije me bilo sramota da izjavim da je tu reč o mojoj umetničkoj časti.

Cenzor se nije ustručavao da upusti u diskusiju o pojediniostima. Naši advokati su zaprepasčeno posmatrali kako se razvija prava pravcata umetnička debata. Cenzor je ostao pri svojoj tvrdnji da smo samoubistvu namenili isključivo demonstrativni karakter. On je upotrebilo izraz: „to se nekako mehanički odvija...“ Dudov je ustao i tražio da se pozovu lekari kao veštaci. Oni bi imali da potvrde da takvi gestovi često deluju mehanički. Cenzor je odrekao glavom. Možda je to čak i tačno, rekao je tvrdoglavo. Ali moraćete priznati da samoubistvo u vašem filmu izbegava sve što je impulsivno. Gledalac uopšte ne dobije volju da ga zadržji, što bi morao da oseća, da se scena odglumila na umetnički, humani, topli način. Za ime boga, ta vaš glumac prikazuje tu stvar, kao da prikazuje kako se ljušte krastavci!

Jedva smo uspehli da ipak dobijemo dozvolu za prikazivanje filma. Polazeći kući, nismo sakrili svoje poštovanje prema oštromnom cenzoru. On je uspeo mnogo dublje da prodre u suštinu naših umetničkih namera, nego naši najdobronamerniji kritičari. Održao nam je zapravo mali koledž o realizmu. Sa policijskog stanovišta.

(Napisano 1932 godine. Prvi put objavljeno u listu „Sonntag“ od 9 februara 1958. Preveo — Ivan Ivanjić.)

„KOSMOS“

ISTORISKI ROMANI

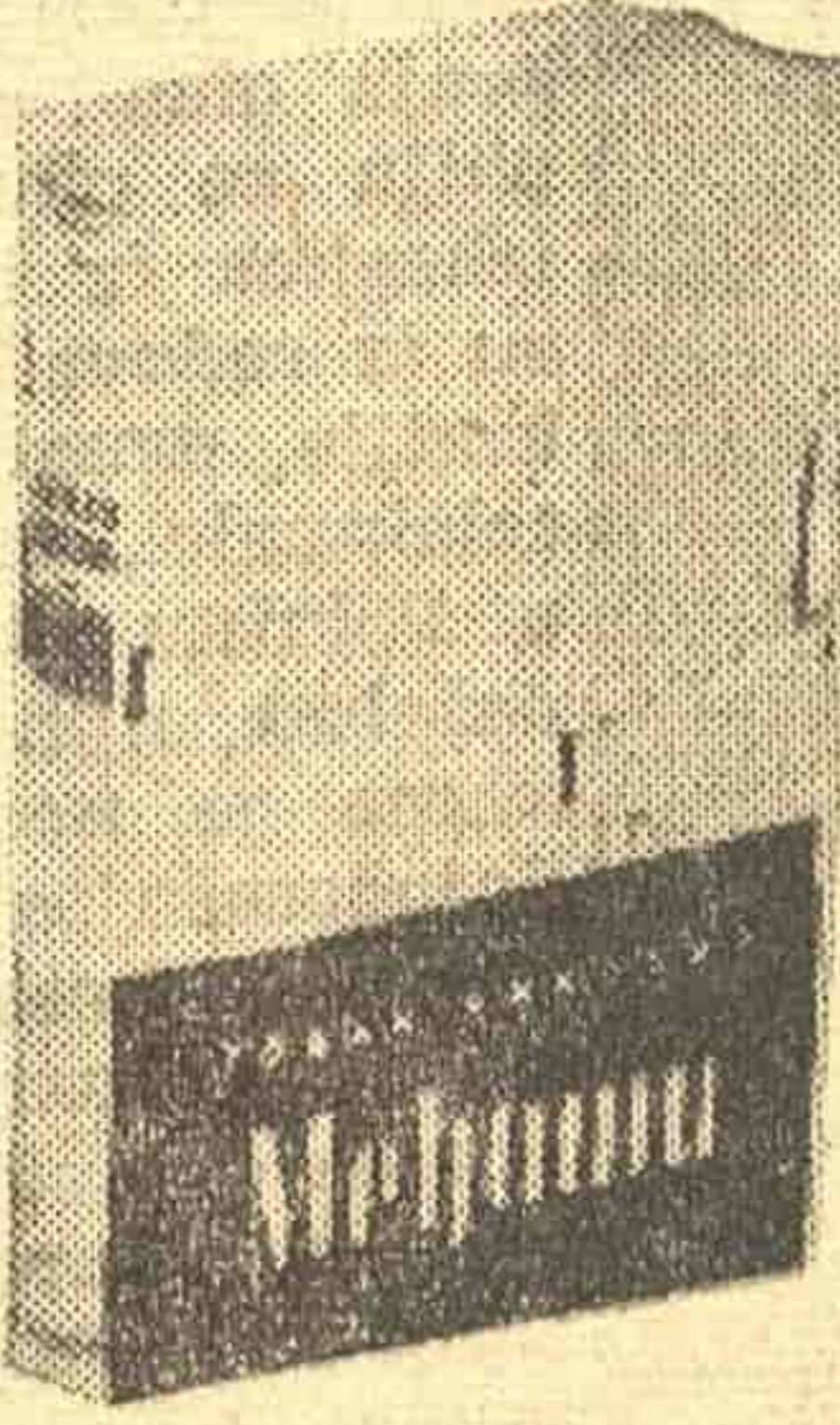
Naša prošlost — šta znamo o njoj, koliko nam je bliska? Porazi... svetli datumi pobjeda... ali šta znamo o ličnostima koje su stvarale tu večno živu nit, o tim najsvetlijim plamenovima duha... o nalikjima događaja?

Nova „KOSMOSOVA“ edicija istorijskih romana okupila je najbolje romane ovog žanra.

PRVE KNJIGE:
Pera Todorović
KARADORĐEVA SMRT
Dušan Baranin
DVOJNIK

Jugoslovenski romani

U ovoj ediciji zastupljena su značajna ostvarenja istaknutih pisaca svih naših nacionalnosti — isto tako ona uvodi nova imena u našu literaturu. Bez literarne isključivosti — ona predstavlja jedan njen vid, jedan njen preseck.

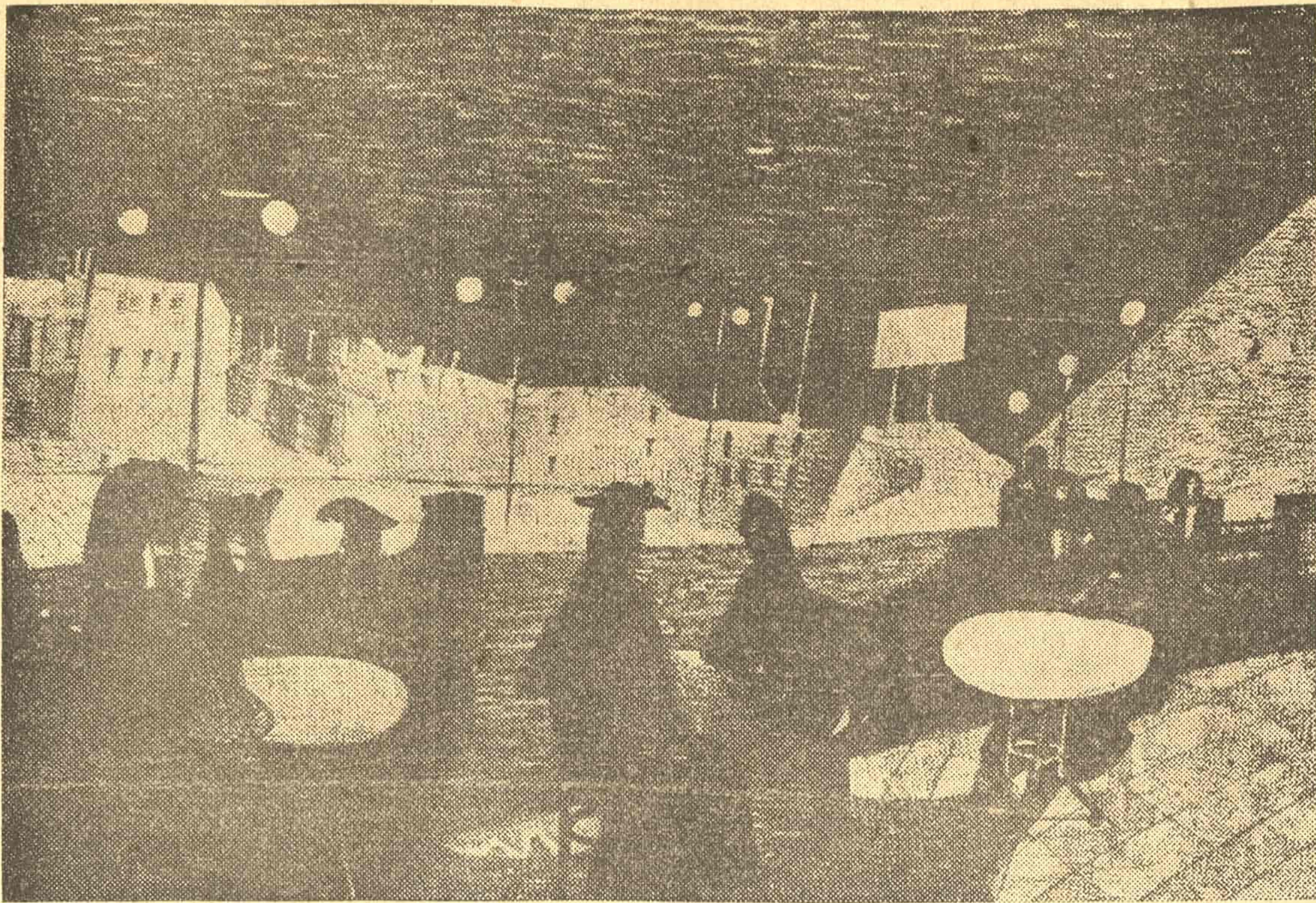
NOVO:
Jovan Nikolić
MEDASI

BIBLIOTEKA „KOSMOS“ SVETSKI ROMAN DANAS

PROZOR OTVOREN U SAVREMENI SVET

Pionirski zadatak ove biblioteke: upoznavanje naših čitalaca kojima su nedostupna izvorna dela, sa tokovima savremene svetske literature i njenim najuspešnijim ostvarenjima

V. Hložnik; Zene

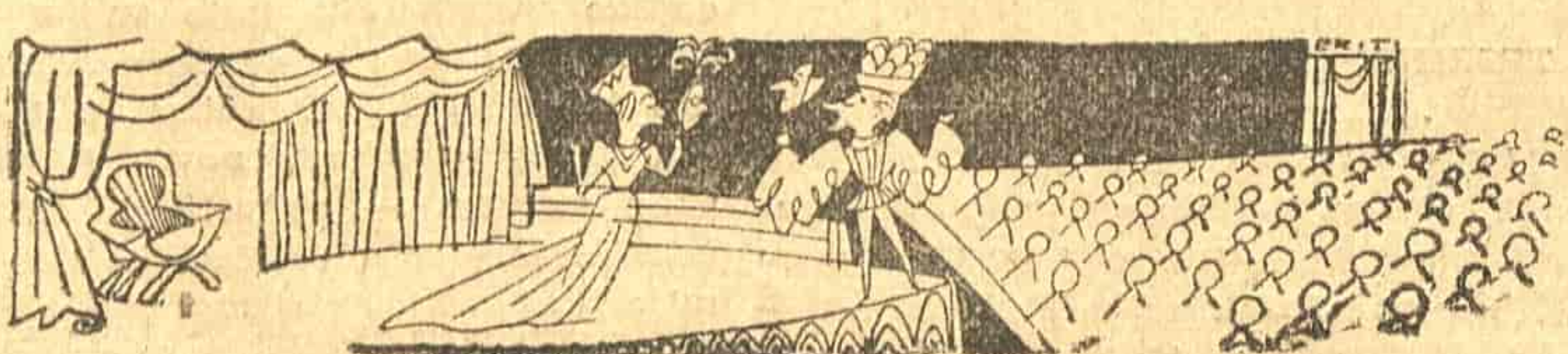
BRATISLAVA A ZATIM PRAG

Jara RIBNIKAR

„U Bratislavu nam dođu svi u morni i... sve su već videli“, kaže „saudružka“ (drugarica) koja u Savezu književnika Slovačke organizuje doček stranih pisaca. A šta da im pokažemo, posle Praga? Istina je, Prag zamara. Ali ja sam u Bratislavi nanovo živnula. Pod mojim prozorom Dunav gura pred sobom svoj nevidljivi teret, valja se, širok i brz, a vetar, naša, moja košava briše ravnice iz njege. Stojim li na glavi ili sam ipak negde kod kuće, u snu? Ljudi piju vino i dele stanovnike planete na pivske i vinske. Vazduh potseća na Kalemegdan. A u Pragu mi se čad lepila na jezik, na glasne žice, na okovratnike bluzi, ruke su mi bile većito uprljane, pluća nadražena. Uostalom, pola Praga ima hronični bronhitis. Ne, oni u Pragu nisu krivi, naravno. Ipak ću prvo da govorim o Bratislavi, ona krije iza svoje skromne fasade mnoga iznenađenja. Sa scene malog pozorišta (kvazirealističke folklorno-partizanske freske pokrivaju doslovno sve površine sale, opkoljavajući gledaoce sa svih strana) Galileo Galilej, skrhan i prezren, viče u publiku jedinu moguću svoju odbranu: Teško vremenu kome su potrebni heroji! ... Nesumnjivo, ovaj Brecht koji u prkos svojog očiglednog tezi ima veliki uspeh na istocima i zapadima, dobro stoji i ovde, na Dunavu. Zar Brecht nije živeo u Bratislavi, kaže jedan slovački pesnik. Režija je didaktički podvukla element kritike Galileoovog kukavičluk i isturila „večite moralne istine“ koje izgovara Galileoov dak u prvi plan, ipak optužba starčeva prefi, ljudi se razilaze zamišljeni. Da, treba biti velik, treba se bo-

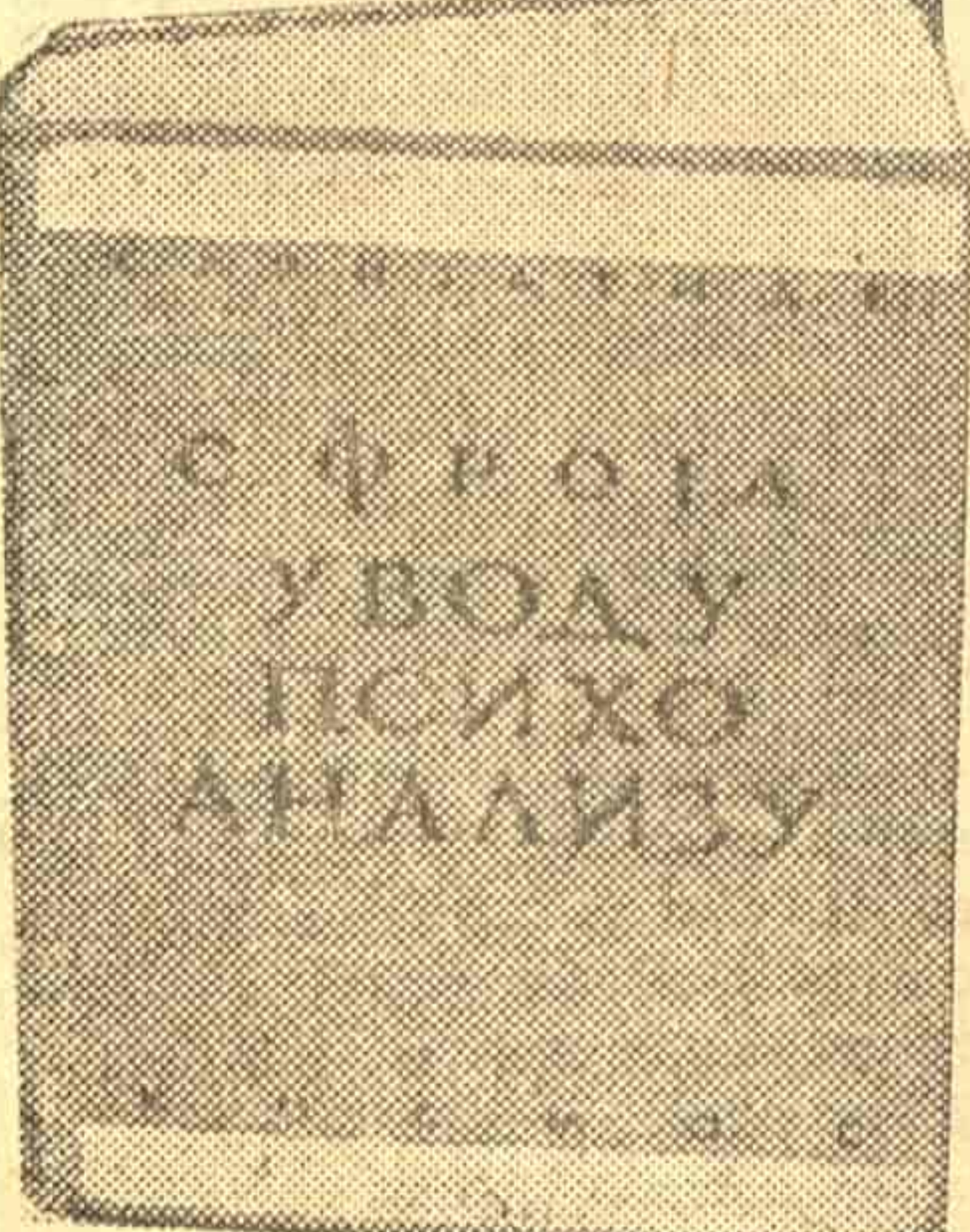
riti za pobeđu zdrave pameti, a mi bismo želeli samo malo od života: da budemo tu i da radimo ono što nam se sviđa. „Jel' te, hoće li biti rata?“, pitaju me kao da sam neki međunarodni političko - strateški ekspert. „Rata neće biti“, odgovaram, sa najnovom sigurnošću, eto vam, kad već pitate. „Kakvi ste vi srećni, tamò, u Jugoslaviji“. Mislim u sebi, nekako smo srećniji, stvarno. Bratislava ima Hložnika, slikara varijativnih svestranih sposobnosti koje ga vode na manje trnovitu stazu života. On zida kuću, kaže mi neko. Posle će on već... Hložnik prevrće preda mnom nervoznim prstima stotine ilustracija, čitavih ciklusa Šeherezade, Gulivera, Andersena, narodnih priča (da, on zida kuću, a crteži su izvršni!), a onda, posle mog insistiranja, javljaju se drugi motivi: još uvek rat, okupacija, strah, užasi; detinjstvo, snovi, uspomene, lirске žene u snu, ružne pros'kinje, seljanke koje kao kamene grdosije čuče kraj praznih beskrajnih puteva, žene za stolom kafane, žene na ulici, žene majke; šume, drveće, grane; najrazličitije mrtve prirode. Stotine skica. Stotine grafika. Nekoliko uljanih slika. Taj vitalni, ranjivi senzibilitet neprestano reaguje, nakostrešen i radoznao, i usred najtežeg zamora (radim 14 sati dnevno, kaže), njegova je ruka brza, duh nemiran, pravi istraživač u oblasti likovnih rešenja, a u isto vreme strasni beleškar, ako se tako može nazvati njegova ničim neodmeđena manija beleženja ljudi, pre dela, životinja, dece, arhitekture, snova, kao da se utrkuje sa životom, kao da mora sve uhvatiti u svojoj intimnoj zbirci, unapred pobeđen, iscrpljen i tužan što će uvek ostati iza života. „Mislio sam da ću već poludeti od one Šeherezade“, kaže, „pa sam prekinuo i crtao svoje detinjstvo. Ovo, vidite“. Gotovo utvare, nešto arheološki uzbuđljivo. Neoborivo njegovo detinjstvo. Hložnik se mnogo interesuje za međunarodnu izložbu grafike u Ljubljani, pita za stanje grafike u Jugoslaviji, šta rade naši najmlađi. Voleo bi da ima više kontakta. „Čuo sam, kaže, vaša je grafika na velikom nivou“.

Ljudo Fulla je neobično zanimljiva pojava u slovačkoj likovnoj umetnosti. „Posle dugog perioda neodumice i ćutanja, opet se govori o Fulli“, kaže kritičar Varos. Pri susretu s delom tog temperamentalnog slovačkog i slavenskog slikara koji je pun folklornih reminiscencija, pun želja da izvuče što više iz naivne narodne umetnosti, zaista mi je žao čoveka. Kakve su to teške zablude i čemu vodi tugaljivo prećutkivanje stvaranja koje je u svom kontinuitetu moglo i moralo biti pozitivni impuls za mlade generacije? Slovačko izdavačko preduzeće lepe literature štampalo je skromni izbor iz Fullovog dela. No i taj izbor, uz sve ograde suvog predgovora gde se Fulla definitivno uključuje u oblast dekorativnog, a ne tzv. kamernog slikarstva, gde se čitaocu nameće mnogo sumnji i neverice u njegov talenat, ipak, otštampan u odličnoj tehnici, s dobrim reprodukcijama u boji, zaslužuje priznanje i veliko je osveženje.

KARIJATIDE

Uskoro počinje, sa Frojdovim „Uvodom“ kao prvom knjigom, ponovo da izlazi ova, pre rata toliko popularna „KOSMOŠOVA“ edicija

Ova biblioteka donosiće dela najznačajnijih pisaca ovog veka, koja predstavljaju karijatide savremene kulture. Pored obnovljenog izdanja Frojdovog „Uvoda u psihološku analizu“ i Adlerovog „Poznavanja čoveka“ u njoj će tokom ove godine izići, prvi put na našem jeziku,

„PANORAMA SAVREMENIH IDEJA“ Gaetana Pikona

U velikom muzeju prijatno iznenadi organizacija arheološke izložbe. Od paleolita do prvih slavenskih državnica sedmog, osmog, devetog i desetog veka. Prolazite kraj lepih vitrina i svetlost se pred vama postepeno gasi i pali da bi vam skrenula pažnju na pravac razvitka. Svetlost vas tako odvede do neolita, i eneolita, u doba bronzne i dalje, a prati vas prijatan, nenametljiv glas nevidljivog stručnjaka koji vam objašnjava razvitak i najvažnije predmete. Kao mnogi ljudi i ja se grozim raznih čičerona koji vas muče u muzejima. Ovdje nema nikoga. Skrivenne magnetofonske trake se automatski uključuju i isključuju sa svetlošću u vitrinama. One vam skromno i precizno daju odabrane koncizne podatke koji ne zbunjuju. Zaista, jedinstveno po organizaciji, a veoma zanimljivo po izboru materijala. Ali ono što se ne da zaboraviti to je jedan čovek s bradom, Jan Verih. U Vodičkovoju ulici ima svoje pozorište nazvano ABC gde svake večeri gotovo avanturistički sme lo pliva kroz ostru svoju satiru koju iz dana u dan aktualizuje. Pisac pozorišnih tekstova, veliki improvizator, ostroumni satiričar i neobuzdani liričar, izuzetno darovit glumac i diriljivi klaun, filozof i reporter, Jan Verih predstavlja ličnost kakvu ja nigde nisam sreća. „Moj politički i filozofski stav čuje se svako veče iz Vodičkove ulice, ništa i nikad ne govorim iza leđa“. Pozorište je svakog dana

LIRIKA U PREVODU

Lajoš Kašak

LAJOS KASAK (Lajos Kassak) jedan je od poznatijih savremenih mađarskih pesnika. Sada živi u Budimpešti. Ove pesme prevedene su iz njegovog poetskog ciklusa o modernim evropskim slikarima.

Dva velika slikara

FRANC MARK

Ti si onaj došljak koji je prispeo na plavom konju iz Minhena 1911 u maju.

Kakav te je to oluj rodio zaptao sam onda kakva ti je to vestica otvorila oči da bi plave konje bele bikove zelene tigrove mogao da vidiš onde gde mi lutamo slepi.

O ti plode neznane vrste na grani jednog drveta što se suši limeno nemačko nebo se zasramljeno natuštilo zbog tebe. U tebi isto tako nema Getoove ovnujske glave kao što nema ni Vagnera sa njegovim mesinganim trubama.

Ali trebalo je videti pošao si da osvajaš, i već su se kapije raskrilile. Mlade devojke i dečaci dive se što se tvoji plavi konji i bez krila uzdižu visinama ili nepomično leškare ovde-onde uvijeni u perine tišine.

Najzad baciše na lomaču i konja i jahača kao i nekada svetitelja ali oni su ponovo rođili sami sebe i sad na komadiću platna ili hartije sa znamenjima svoje besmrtnosti prosijavaju talase plavog azura.

II

ANRI RUSO

Plavozlatna zvezda pojavila se iznad kućice carinara i reče

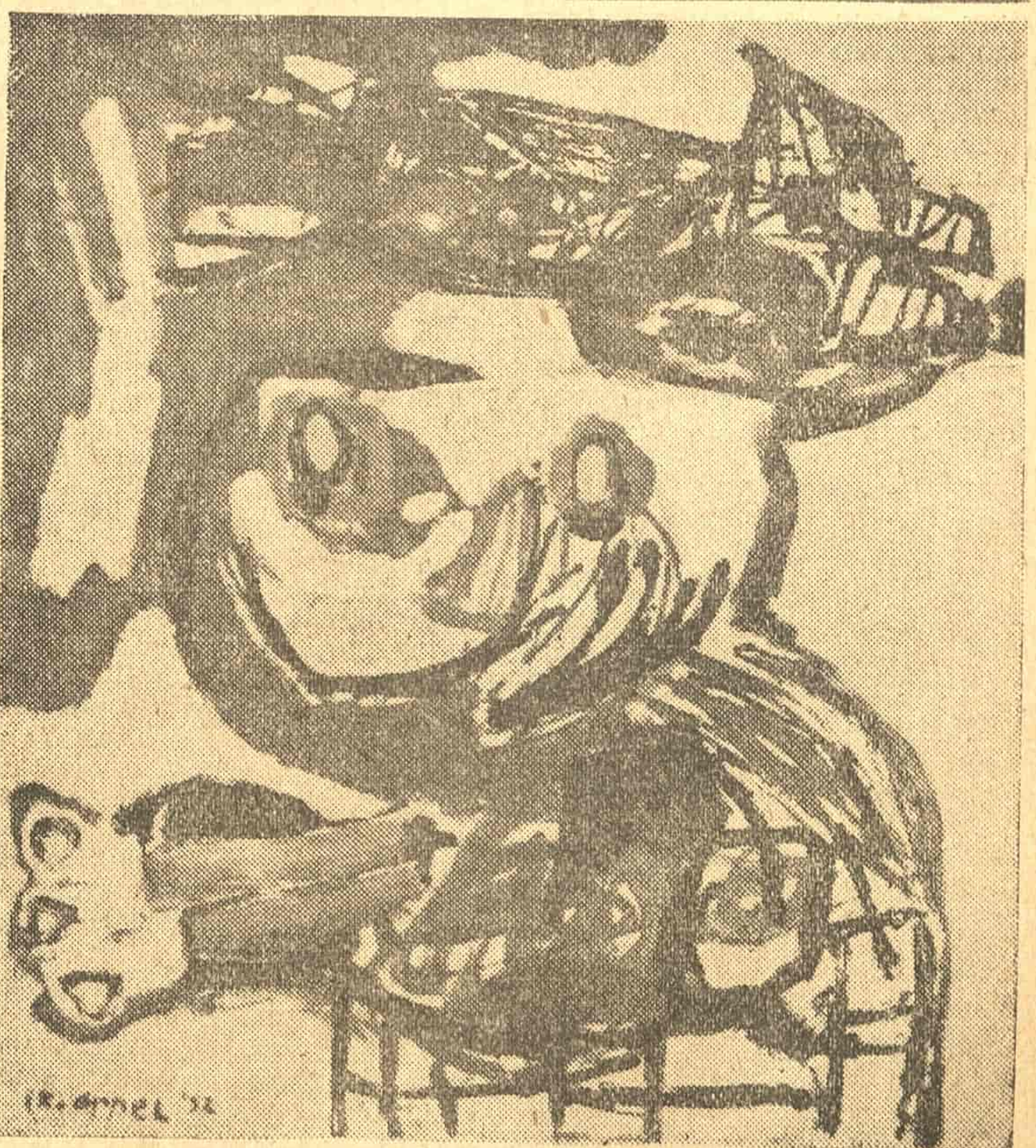
Anri Ruso ostavi skitnice i krijumčare hvataj kičicu i naslikaj ono što ti Ajfelova kula Sena Bulonjska šuma predlažu.

Tada je carinar u zelenkastom halbicindru sa ogromnom paletom istupio iz sebe samoga baš na jednom čistacu ukrašenom lokvanjima ljljanima i spazio je nemogućeg lava pred nemogućom palmovom šumom drugi put sa neke karuce nemoguće progrmele kraj njega opet drugi put je na čelu nake pobožne skupine Gijom Apoliner sa svojom Muzom izišao ispred njega takođe nemogućno.

On čuti radi samo gnjavi ništavilo i izmes! ga u stvarnost. On čuti ali horovi ore se oko njega vanvremenski jer nema niti vremena niti prostora. Pomeša beskrajnost sa nepostojećim da bi izdgaio iz njega novorođenče jednu sliku pred kojom se monstancija otvara. Potseća nas na snove našeg detinjstva na jedno prijateljsko rukovanje možda na jednu ženu sa kojom je vetar odleteo u druge predele.

On čuti ali nemi od rođenja progovori kada se nade u njegovom čarobnom krugu slepac skine sebi s očiju opnu jer on hoće da vidi onaj nikadašnji ali neprolazni svet koji je u senci Pariza jedan carinar dočarao potezima svoje ruke.

(Predeo Todor MANOJLOVIĆ)

Karel Appel: Ptica i čovek

pa pričaju o sebi; pričaju javno, pa to čuje i javnost. Publika voli da joj takozvani javni čovjek priča o sebi, bez obzira na to da li joj je u zbilji i malo stalo do toga javnika; ali, kad joj priča, čini joj se, valjda, da on nju voli. Kao što je ženi čarago da joj netko, zaljubljen u nju, brblja o sebi; ženi to laska i onda kad joj je zaljubljenikova ljubav samo lanjski snijeg na kojem joj nije zima i ne će se prehladiti, ali joj nije ni vruće. Ja publiku poštujem, ali nisam zaljubljen u nju i ne mogu to biti, makar je publika ženskoga roda.

Pričati i o svom spisateljstvu, donekle je pričati baš o sebi privatno. Spisatelj treba da govori samo svojim gotovim djelom. Njegovo je djelo, barem u prenesenom smislu, neko svjedočanstvo o njemu. Kako neki pisac piše, to će čitalac, koji umije čitati, naučiti po stilu toga pisca, i ni po čem drugomu. Pisac može govoriti o sebi i u obliku svoga govora o književnosti. Ono što se piše, pisac objavljuje po nagonu da javno prosvjeduje protiv stanovitih shvaćanja i zbivanja, od kojih mu se zbivaju neugodni osjećaji i neugodne misli, i da se oduševljava onim što mu je drago; da prosvjeduje, ili da se oduševljava u ime sebe i sviju onih koji čitaju, ili ne čitaju, to što on piše. Moj prosvjed protiv nepodobnosti, što se mnogi ljudi više zanimaju za to kako pisac piše svoje spise i za dogodovštine u njegovu životu negoli se zanimaju za sama njegova djela, nije nastao istom danas. Protiv takve radoznalosti bio sam uvijek. To je, u zbilji, znatiželja za spisateljeve privatne poslove. Znatiželja čitalaca za književnost — ponavljam — treba da bude samo za gotova djela, a ne za način kako je on to djelo načinio i za prilike u kojima ga je odjelovio. Pjesnik nije filmska diva, kojoj se vrijednost povećava time što ona o sebi brblja tričarije, i što se njezino brbljanje razbrbljava što dalje i sve više, tako da je ta diva, na koncu konca, ogromna svjetska brbljarija. Kako ga ja predočujem: pjesnik je samostanac u samostanu od svoga tijela; samostanac što radi svoj posao po svomu duhovnom nagonu kako mora i kako može.

Pisac se ne smije obazirati na firove zahtjeve svoje okolice, kakvi ne bi bili u skladu s njegovim poslom. A njegov posao je pjesnički; to jest on se odriče svega što je suvišno u pjesničkom djelu i što je suvišno pokraj pjesničkoga djela. Kad je sprijedi da se izrazi, on će se odreći čak i prilika u kojima bi i tjelesno i duhovno živio dobro. Svoj život on udešava po svom radu; svrha je njegovo djelo. Dok je ekonomskom čovjeku rad, da dobro živi, pjesniku je vlastiti život sredstvo da stvori pjesničko djelo. Ljepotu svoga rada pjesnik, gotovo uvijek, mora otkupljivati time što živi ružno. Velik duhom: malen kruhom. Privatno, u životari između ružičice vlastitoga svagdanjega života i uživanja u svom radu. Rilke: Denn irgendwo ist eine alte Feindschaft zwischen dem Leben und den grossen Arbeit. Naime, negdje neko staro neprijateljstvo vlada između života i velikoga rada. Razumije se, ta misao vrijedi o svim važnijim i sudbonosnijim poslovima. Sve, što pjesničkomu djelu ne doprinosi vrijednost, suvišno je; makar ga se ticalo. Pričajući o sebi i o svomu radu, pisac se može popularizirati. Ali mora biti svijestan da je protiv smisla pjesničkoga djela kada on u životu čini nepotrebnosti i bilo šta što nije u skladu s tim djelom. Ono samo djeluje na ljude, oplemenjuje ih, i poučava da se ne bave suvišnim, nego da je potrebno čitati samu poeziju a ne ogovaranja o njoj.

Pričajući o svome radu, pjesnik, možda, može nekoga potaknuti da zavoli književnost. Tko jamči da mu je time ne će omraziti? Ljubav prema književnosti može se roditi u svakakvim okolnostima: zaljubiti se može imućan i siromašan i glup i gluh, i pametan i smušenjak, i onaj koji radi i onaj koji ljenčari. Ali nemojmo brbljati o sebi kojekakve ništetnosti. Suvišnost nije književnost! Svjetska književnost povećala se brbljarijama i drljarijama toliko da čitaoci, čitajući je, sumnjaju u svoju pamet. Suvišnosti je potrebno sprečavati, da bude više izbora i da se vrijednosti lakše razabiraju.

Govoreći to, ja neću da budem u neskladu, nego hoću da postignem harmoniju između ljudi i sebe.

Naime, i onda kada se ljudi ne slažu, to je samo nastojanje da se slože. Kazu jedni drugima da ne-

što nije tako i tako, ne da bi tako ostalo, nego da tako ne bude; to jest da bude sklad. Ljudi raspravljaju i svadaju se: da se slože. Svijesno, ili nesvijesno, oni duhovno nastoje da se usklade. Između ljudi i njihove okolice zbiva se prilagodivanje. Pa i kad se to prilagodivanje, nećim prekinu, ili naruši, to je dokaz da ono postoji i da se ono zbiva, premda je narušeno.

Ali zbiva se i uskladjivanje ljudi i događaja u svijetu uopće. Ono se očituje pogotovo u poeziji. Poezija je sama po sebi odjelovljeni sklad. Nesvijesno nastojanje čovjeka, da se uskladi sa svim i da bude sve harmonično, izražava se baš u poeziji. Po momu mišljenju, baš je u tome tajna što je mnostvo ljudi sklonu poeziji, muzici, umjetnostima uopće. Pa i ona golema većina ljudi, koje se umjetnosti ne tiču, ipak, hotice i nehote, čuti neko poštovanje prema umjetnostima, makar ne zna zašto.

Čovjek i svi ljudi teže prvotnom stanju svijeta, prvotnoj cjelovitosti: svijetu onakomu kakav je bio kad njih još nije bilo. Ne mogući da to postignu zbilja i praktično, taj sklad, to jedinstvo, tu cjelovitost odjelovljuju u harmoniji pjesničkog jezika, muzičkih zvukova, likovnih oblika. Upitajte sami sebe: zašto čitam knjigu, i zašto slušam muziku? Zašto volite slušati kada netko lijepo pjeva? Volite to ne samo zato da se zabavljate. Jer ima i drugih načina zabave. Ako je zabava zaboravljanje, onda zaboravljamo nemir i, prosto naprosto, brige; zaboravljamo sebi sebe: taj nesklad sa sobom: hoćemo dakle da se očitimo kao u skladu. Čari igre, bilo koje igre, bilo kakve igre, dok se igramo, čine da se zabavljamo i zaboravljamo. U poeziji također postoje čari igre: čari jedne više duhovne igre, kojima se oslobodavamo svagdanje rastresenosti, skupljamo se u se, uskladjujemo se sa sobom; i, barem časovito, predočuje nam se slika cjelovitosti svijeta, ili tu cjelovitost čutimo. Život je sveudiljno nastojanje da postanemo cjeloviti individualno i da kao individuumi sačinjavamo sklad i cjelovitost sa svim drugim ljudima u svijetom.

EPOHA PAPIGA

Moderni pisac čita da sazna kako su radili drugi pisci: da bi radio drugačije, i da vidi šta je napisano: pa da to isto ne bi on pisao ponovo. Da bi bio izvoran, pisac treba da bude samouk. Starinski su pisci pisali lakše i olako bili izvorni; pisali su lakše nego moderni, premda nisu čitali o životu i načinu rada drugih pisaca. Od koga su učili pisati prvi poznati pisci u povijesti? Pisac Gilgameša? Ili Homer? Ili spjevalac naše narodne pjesme? Mnogi moderni pisci pregrađuju i razrađuju djela starinskih, to jest klasičnih, pisaca. Velim mnogi, a ne svi. Ili ih, bolje ili gore, oponašaju. Kad god sam pogledao u izloge velikih modernih knjižara u Parizu, u Münchenu, u Londonu, u njima su se šarenile moderno opremljene knjige modernih pisaca. Šarenilo ovitaka tih knjiga i moja pomisao, kako je u modernoj imaginativnoj književnosti, razmjerno, malo knjiga koje su svojim idejama i svojim općim umjetničkim smislom zaista nezamjenjivo i nenadomjestivo originalne — to šarenilo i ta moja pomisao, kako je u većini tih knjiga oponašanje onoga što je rečeno u knjigama starijih, dozivalo mi je u pamet šarenost papiga i njihovu sposobnost da oponašaju ljudski govor. I uvijek bih kazao: ovaj knjižarski izlog šaren se kao kavez pun papiga. Mnostvo modernih beletrističkih knjiga je egzotično, baš kao i papige.

Egzotičnost je zanimljiva, ali ne mora biti uvijek kulturno vrijedna. O starinskim knjigama ne bih mogao reći da nalice na papige; ne bih to mogao već stoga što se svojom vanjštinom nisu šarenile. Šarenost je slika o današnjem čovjeku: on ne zna šta hoće: sad bi ovo, sad bi ono, sad bi ovako, sad bi onako: šareno. Kao bolesnik: prevrće se sad na ovu, sad na onu stranu: da mu bude lakše. Šarenila je u modernom svijetu sve više. Današnje doba književnosti jest: epoha papiga. (O tom bi trebalo napisati poseban esej!). Kada to kažem, nisam konzervativan, nego revolucionaran protiv suvišnoga. Protiv ponavljanja. Današnja polovica XX stoljeća naslijedila je i nasljeduje modernizam književnosti i umjetnosti, što se razvio u prvoj polovici toga stoljeća. To će nasljedovanje trajati dugo. Razlagati, koji su uzroci da će tako biti, nije nezanimljivo; ali ovdje nije umjetno. Jedino napominjem: raznolikost u književnosti, europskoj i američkoj, posljednjih decenija, prestala je i postaje već jednolikost.

Više nego sudiji
Više nego ispovedanju pred komisijom
Više nego dnevniku koji spaljujem
Više nego
kad sebi kažem
reč
između golih zidova

Zašto čutiš

U meni si uvijek govorila
U meni si ruku stezala
U meni si očima kazivala
koračaj

Zašto
sad
čutiš

RAZLOZI

Potoći neodgovorno čavrljaju

Reke osiono nabujaju

Da bi
na kraju
svi utekli
u bezličnost mora

RIBA

Veličanstveno peraja širi
na mirnoj površini

Ali
čim se voda
makar malo namreška
sunovrati se u tihle dubine
u carstvo mudrog smeska;

I čeka gong vremena
da peraja opet širi
pod plavetnilom neba
na mirnoj površini

Editor: SESUN

Slobodan BERBERSKI

Zašto sad čutiš

Zašto čutiš tako druga
za stolom ove skrivene kuće
ove ukradene večeri

Petnaest godina sam ti govorio
o ljudima
kako ne prepoznaju sebe
obučeni u tuđu odela
petnaest godina sam ti došaptavao
štine
o svetu

što se zabeli i zacmi
petnaest godina sam te pitao
da li bi uz mene plakala
kad sam plakao na oranicama
da li bi mojim glasom govorila
kad sam urlao
na Kamenom trgu
da li bi pila iz moje čaše
u krčmi ladara
kad sam hteo da nestanem
da li bi
kad sam opet prohodao
kad sam se rešio da živim na vetrovima
svojim koračanjem
da li bi glasno bila uz mene
kroz hale crnih zidova
kroz zbornje noći

Zašto čutiš

Toliko sudbina sam ti ispričao
smrti kazao
koje nisu morale da budu
gladovanja odgladovao
sa svojim da budem isti
skrgutao
jer samo tako se živeti moglo
ustajao
bar eho
da čujem u prostoru

Sve sam ti dao

IZ OBLASTI NOVINE

POZORISTE

Marjan Matković:

»Heraklo«

Premijera u Narodnom pozorištu

Slično kao i mnogi drugi savremeni dramatičari Marjan Matković se u „Heraklu“ poslužio mitološkom fabulom da bi, nevezan precizno određenim vremenom i mestom zbivanja, na uopšten način govorio o aktualnim pitanjima našeg doba. Mora se priznati da je Matkovičeva tema o pravoj prirodi herojskih mitova i njihovoj ulozi u istoriji od vitalnog značaja. Polazna piščeva teza je da su narodima, isto toliko i istoriji, neophodni personifikacije snage, hrabrosti i volje, oličene u mitskim herojima. No u daljem, toku izlaganja autor želi da te simbole, neophodne masama i istoriji, svede na ono što mu liči na njihovu pravu meru: na stotine nagomilanih laži i iluzija koje vremenom stiču samostalnu moć i deluju nezavisno od volje pojedinaca. Ideja svakako nije naročito nova i gotovo se može reći da se dramska literatura prve polovine XX veka (zadržimo se samo na njoj) razvijala u znaku takve anti-herojske koncepcije.

U tematskom pogledu Matkovičeva drama predstavlja pokušaj da se legenda o heroju opovrgne putem suprotstavljanja pravih ljudskih sadržaja Heraklovih (sumnje, kajanja, skepsa, dobrote, okrutnosti, nemoći i pre svega težnje da se drugim ljudskim bićima otkrije sopstveno naziranje istine) mitu o Heraklu, onakvom kakav je reflektovan u svesti njegovih sugrađana i dubljem smislu istorije. U dramu dominiraju dve ličnosti kao nosioci dva suprotna postupka, dva potpuno oprečna dramska toka: to su Zevsov sin Heraklo i njegov vavilonski rob Poliks. Matkovičeva antiherojska koncepcija ima svoj subjektivan odraz u Heraklovu ličnosti, i Heraklo je nosilac tragičnog osećaja teme. Poliks je objektivni komentator i nosilac onog drugog, satiričnog osećaja u Matkovičevoj dramati. Dva dramska toka se prepliću povremeno zaostrevajući piščeva fina ruganja, ali istovremeno čine dramu stilski neujednačenom i vrlo teškom za prikazivanje.

Ovdje se moramo upitati da li je Matković uspeo da ostvari svoju nameru: da napiše modernu idejnu dramu uklopljenu u onaj tok evropske dramaturgije koji se razvija od Šoa naovamo. Za takve drame karakteristična je i formalna pobuna protiv tradicionalnih heroja i u njima dramske ličnosti uvek oličavaju određene idejne teze ili društvene tendencije. Ako pogledamo u kakvoj je formi Matković želeo da izrazi svoju antiherojsku koncepciju doći ćemo do zaključka da je samo otkrnuo zavesu pred nekim domaćim enterijerom. Posledice takvog postupka bile su mnogostruke. Pre svega, jedino se za Herakla, i to u po-

Marjan Matković

četku komada, moglo reći da predstavlja neki idejni princip, oko koga se kreću realne ličnosti a drama napreduje postepenim razgrađivanjem fabule. Odnosi Herakla i drugih ličnosti su gotovo isključivo melodramske prirode a uskorose i ispostavlja da je i sam Heraklo, kad se definitivno nađe u svetu realnih dimenzija, dobio obris konvencionalnog heroja. Umesto u svetu ideja dramski sukob se odigrava u emocionalnim i psihološkim oblastima: delo postepeno gubi universalan duh i svodi se na doslovnu priču. Tako dolazimo do osnovne nelogičnosti Matkovičevog dramaturškog postupka, do kontradikcije izražene nepodudaranjem osnovne ideje dela sa formalnom komada: anti-herojska koncepcija realizuje se u okviru tradicionalne drame u čijem se središtu nalazi izrazit heroj. Istaknuto je i to da se gledalac neprestano pita da li je to mitološki okvir najsigurnije izabran da bi se raspravljalo o prevashodno istorijskim kategorijama.

Gostovanje pozorišta iz Loda

TRI PRETSTAVE TEATRA NOVOG

„Josifov život“ — „Povratak stare gospode“ — „Hladan tuš“

Poslednjih godina „Teatar novi“ iz Loda odigrao je značajnu ulogu u napuštanju „socijalističkog realizma“ i približavanju orijentaciji koja zahteva i veće posvećivanje pažnje formi pretstave i repertoar širog raspona. U okviru takve politike pozorište je stavilo na repertoar dramu „Josifov život“ koju je po biblijskim motivima napisao poljski pisac Mikolaj Rej. Delo je nastalo 1954 godine, a po karakteru odgovara prelaznom periodu između moraliteta poznog Srednjeg veka i ranih profanih drama s početka Renesansa. Dok su moraliteti na didaktičan način rešavali etička pitanja pri čemu su ličnosti bile apstraktne figure koje oličavaju određena moralna načela, u „Josifovom životu“ srećemo stvarne ličnosti u okviru realističkih scena iz života kojima provejava farsičan humor, i u kojima se često slikaju začeci ljudskih strasti i nežnosti.

Istovremeno „Josifov život“ pokazuje i duboke sličnosti sa moralitetima: njegova dramska struktura, sačinjena od centralne radnje i dramskih umetaka — intermedija, uslovljena je multiplicitarnom scenom i simultanom scenografijom; u okviru intermedija punih aluzija i satire kreću se stvarne ličnosti, personifikacije različitih poroka i vrlina; i najzad, u delu je prisutna didaktična namera da se žigošu rdavé osobine poljskog mentaliteta.

Režirajući ovu staropoljsku dramu — Kazimjež Dejmek je u okviru centralne radnje težio ka izvesnom pojednostavljanju karaktera, akcije i situacije. Dejmek je sa blagom ironijom karikirao karaktere, njihove konflikte i sam centralan etički motiv o iskupljujućoj snazi Josifove vrline. Glumački postupak je bio realistički uz povremeno do davanje farsične akcije. Naprotiv, u okviru intermedija reditelj se približio stilizovanju groteski i tada je dominirala gruba maska lišena dubinskog pulsiranja života, maska ispod koje smo nazirali glumčevu ulogu. Suprotstavljanjem različitih tretmana, u prvom redu oro-

Umesto da dosledno upotrebi jednostavnu, dosledno stilizovanu inscenaciju i tako naglasi opštečovečanski karakter zbivanja, reditelj Braslav Borozan je u dekoru i kostimima učinio aktivnim samo bezbrojne realističke pojedinosti. Istovremeno reditelj je zahtevao od glumaca da izgrade karaktere realnih kontura, kao i da svaku konkretnu kolebala radnju psihološki pripreme i objasne. U pretstavi je odlučno potisnuo konverzione i idejno-deklarativne elemente i tako još više prigrušio univerzalne prizruke drame. Sem toga, predstava u pogledu stila nije bila jedinstvena. To se u prvom redu odnosi na atmosferu i glumčev postupak. Prvi čin, naprimen, realizovan je u okviru atmosfere tišine za privatnu dramu. U drugom činu, atmosfera se zgusnula i tada je prevladao dostojanstven uzvišen ton tragedije. Predstava se neprijatno kolebala između privatne drame i herojske tragedije, a uz to su u njoj bili zastupljeni različiti žanrovi: patetičan gest i fraza, naturalistički detalji, intona cije iz svakodnevnog života i burleskna akcija. Izgleda da je reditelj želeo da suprotstavljanjem različitih stilova ostvari naročiti vid dramatičnosti. Postigao je, naprotiv, da predstava nema jedinstven ritam i da se radnja nepridrodno razvija.

U okviru takve koncepcije, naročito su zapaženi napori Ljubiše Jovanovića i Strahinje Petrovića. Ljubiša Jovanović je sa merom i ukusom ublažavao prelaze iz jednog postupka u drugi, i nastojao da održi psihološki kontinuitet Heraklove ličnosti.

Strahinja Petrović je ostvarilo roba Poliksa pomoću obilja finih realističkih karakterizacija i naturalističkih detalja, ali se u njegovoj igri osećala i primesa diskretne ironične distancije prema sopstvenoj sudbini.

H. M. Šneci: Dva oblika

Nastavak na 8 strani

Vladimir STAMENKOVIĆ

Gostovanje Teatra novog

Nastavak sa 7. strane

nama se formirao groteskan, fantastičan, granginjolski mehanizam života, ostvaren pomoću spoljne ekspresije. Ali treći čin, izvanredan u artističkom pogledu, trenutno nam je otkrio Dejmekovu namenu: u njemu se glumilo realistički, radnja je očisćena od svakovrsnih preterivanja, gledalac je osetio da pred sobom ima ljude od krvi i mesa čija ga patnja dira i shvatio je da se ceo taj surov mehanizam pokreće da bi uništio nekog konkretnog čoveka. Kraj trećeg čina, kafkinski intoniran, simbolično se nadvio nad predstavu i postavio jedno nerešivo pitanje.

U predstavi u kojoj je očigledno dominirala rediteljeva umetnost izvršno su glumili Feliks Žukovski, Barbara Rahvaška i Mječislav Vojt.

Poslednjeg dana gostovanja „Teatar novi“ prikazao je „Hladan tuš“ Vladimira Majakovskog. Premijera ovog dela u Poljskoj izvedena je decembra 1954 godine, u vreme kad su se lomile barijere dogmatičnog shvatanja umetnosti i predstava je imala velikog odjeka. Polazeći od satire birokratizma, Majakovski je zamislio fantastičnu viziju o pravim vrednostima revolucije i o zamkama na njenom putu. U „Hladnom tušu“ se lako mogu otkriti obeležja futurističkih drama. U njemu se konflikt odvija između depersonalizovanih ličnosti koje predstavljaju očišćenje određenih društvenih tendencija i ljudskih stremljenja. Radnja je, ma koliko precizno lokalizovana, dobila apstraktan vid i pre tvorila se u „idealni sukob tipičnih formi“. Realistička scena zamjenjena je pokretnom mehaničkom konstrukcijom, a konvencija o četvrtom zidu bitno je narušena. No u izvrsnom smislu delo ot sudno odstupa od futurističkih shvatanja i romantičarskih elemenata ponovo probijaju u komad na duboko ljudski način u trenutku kad Majakovski izjednačuje unutrašnji napon revolucije sa onim koji postoji u poeziji: sa naponom proisteklim iz traganja i otkrivanja novih vidika.

Za potpuno razumevanje ove gorke satire, robustnih estradnih pa-

rola i futurističkih stakato krikova, neophodno je do u tančine vladati jezikom na kome se delo izvodi. Zato se, nažalost, mogu zadržati samo na nekoliko uzgrednih primedbi. Pre svega da zabeležimo obilje lucidnih, gotovo genijalnih, satirično-komičnih rešenja u kostimima, scenografiji kao i pri realizovanju likova; zatim, pokretan simboličan mizansen, pun jetkog smisla. Doduše, neophodno je naglasiti da se nagomilavanje toliko uspehli pojednosti na malom prostoru vremenom pretvorilo u artističku egzibiciju i omekšalo satiru. U ovom smislu delovala je i operetska stilizacija glavnih figura birokratskog tabora, kao i nedostatak divlje plamene snage kod Cudakova i njegovih drugova.

Da zaključimo: gostovanje „Teatra novog“ otkrilo nam je novu i živu umetnost. Otkrilo nam je pozorište koje u današnjem svetu zaoštrjenih protivnošću ima snage da ne ostane neutralno; u njegovom izrazu naslutili smo sintezu mnogih pravaca i snažan odjek ekspresionističke škole. I najzad: ako je u ovim osvrtima bilo malo govora o glumcima to u prvom redu objašnjava izuzetna uloga velikog reditelja Kazimježa Dejmeke.

Vladimir STAMENKOVIC

OPERA „HOVANSČINA“ NA FILMU

Čim poznati sovjetski kompozitor Dimitrij Sostakovič bude završio rad na novoj orkestraciji opere „Hovansčina“ od Musorgskog, započete radovi na ekranizaciji ovog klasičnog dela ruske operne muzike u studiju „Mos-filma“. Scenarije je napisao Sostakovič zajedno sa Anom Abramovom, tvorcem biografskog filma o Musorgskom i Verom Strojevom režiserom filmovane opere „Boris Godunov“. Autori „Hovansčine“ su izjavili da u svom budućem delu žele da stave u prvi plan socijalnu dramu, odnose između naroda i upravljača. Za film je već angažovano nekoliko poznatih pevača Boljšog teatra.

PISMA KNJIŽEVNIM NOVINAMA

POTREBNA IZJAVA ZA »JEDNU POTREBNU ISPRAVKU«

Zvonimir Kulundžić u svome pismu »Književnim novinama« (od 18 aprila 1958 godine, na strani 3) ispravljajući tvrdnje Božidara Kovačevića, koji je u svom članku o Momčilu Nastasijeviću, u broju »Književnih novina« od 8 aprila o. g., rekao da drame »Nedozvani«, »Gospodar Mladeno-va kćer« i »Kod večite slavine« i danas čekaju svoje reditelje i izvođače.

Kulundžić navodi da su dve od ovih drama izvedene na pozornicama, a jedna od njih čak i štampana u cetinjskim »Zapisima« i odatle otisnuta zasebno.

Baš zato što sam uveren da je Zvonimir Kulundžić ovu svoju ispravku poslao »Književnim novinama« iz prijateljskih pobuda i istini u prilog, pobuđen sam i ja da o istoj stvari dam svoju izjavu.

Svako ko iole dublje posmatra i shvata književnu i umetničku delatnost, zna vrlo dobro da se po činjenici što su jedno studentsko pozorište, ili jedna diletantska grupa prikazale po jedanput dve Momčilove drame — ne može zaključiti da su te drame po zaslugi naše svoje reditelje prikazivače, čak i da su slučajno ti izvođači bili daroviti početnici.

Isto tako pojednost da je jedna od triju drama Momčila Nastasijevića štampana u jednom časopisu u unutrašnjosti zemlje i da je zatim iz njega otisnut separat u 50 primeraka mesto honorara, ne znači da su time tri drame Momčilove naše izdavača.

U svom kratkom, ali tople i pregledno napisanom eseju, Božidar Kovačević, kao jedan od najtemeljijih poznavalaca naše književnosti uopšte, a Momčila Nastasijevića naročito, nije mogao ulaziti u sitne detalje, ali je ipak rekao tačne, veoma značajne činjenice, jer je očevito imao na umu normalno prikazivanje Momčilovih drama u dr-

žavnim pozorištima sa pravim glumcima, koje bi bilo u običajenoj meri ponovljeno bar 15—20 puta. On zato nije uzeo u obzir pokušaje amatera u Kolarčevoj zadužbini, ili u Akademskom pozorištu, kojima je Momčilo bio veoma zahvalan, ali koje niko ne može tretirati kao dokaz da su ovi komadi bili primljeni prema svojoj vrednosti i kao takvi dobili priznanje na pozornici sa dostojnom obradom od strane reditelja i glumaca. Ovo svakome mora biti jasno, ko poznaje originalnost i psihološku dubinu Momčilovih drama i prikazivače

možnosti oduševljenih amatera. Ispravljajući Zvonimira Kulundžića, ja mu pri svem tom zahvaljujem, jer je njegova ispravka u skladu sa Kovačevićevim zaključkom da Momčilo Nastasijević i njegova dela ne mogu biti zaboravljeni.

Dobronameran stav Z. Kulundžića urodio bi mnogo boljim plodom, kada bi on potražio razloge, zašto nisu državna pozorišta izvodila Momčilove drame između dva rata, kada je on u to vreme već bio priznat kao pisac prvog reda, originalnog jezika i originalnog stila, i kada su i sve njegove drame nosile u sebi sve te odlike, u tolikoj meri privlačne, da su ih čak i amaterska pozorišta prikazivala.

Svetimir Nastasijević, Beograd

O KRITICI I KNJIŽEVNIM NAGRADAMA

Nije čudno (bar mene ne čudi) što mi nemamo dobre književne kritike, jer, danas, ko god piše, smatra sebe najpametnijim! Upozorenja, i ona tako dobra, tako pametna, slabo vrijede. Evo, da sam spomenem napis Dragana M. Jeremića, »Erudicija i duh«, koji je objavljen u jednom od prošlih brojeva »Književnih novina«.

Mišljenje Dragana M. Jeremića, kao i inače, neposredno je, ozbiljno, lijepo i problemski dato, sa određenom nakanom i, ono je, što je najglavnije, primijenjeno na našu književno-kritičarsku situaciju. Činjenica je (i tu nema zbor) da kritičar bez erudicije i nije, ustvari, kritičar, on je bez toga mediokritičar, čak i šarlatan, koji se upliće tamo, gdje mu nije mjesto.

Impresionistička kritika i nije ništa drugo, do posljedica škrtosti opšte kulture i slabog znanja. A estetska tobožnja ubjedenja — to je samo naivno opravdanje jedne tako vidljive, osnovne slabosti — nedostatka erudicije, duha. Načinimo antologiju impresionističke kritike, dodajmo ju čitaocu i osvrje dočimo se da on (čitalac) neće iz tog košmara dobiti nikakvu stvarnu predstavu o djelu i piscu. U tom ličnom, brzinskom, neodmjenom, konfuznom i jednostranom razmatranju djela — postoji sa-

mo subjekat, koji, ustvari, jedino piše o sebi i predstavlja sebe, svoje znanje i neznanje, a ni u kom slučaju pisca i djelo.

Konačno, da ne dužim ovo pismo. Još sam mislio primijetiti to, da se suviše upadljivo i suviše učestalo vrše nagrađivanja naših pisaca. Ispada, nekako, kao da se piše samo za nagrade, kao da su na građe jedina inspiracija piscu, itd. A onda... mnoga nagrađena djela, izvikana i uveličana, ustvari, nisu neke tako sjajne vrijednosti... ima ih čak i jako slabih... Ali, da se o tome ne govori... Budimo diskretni...

Dorđe Popović,
Učiteljska škola,
Banja Luka

„KNJIGE ZA NAROD“

Postovani druze urednice!

Teški sam invalid i više prikovana uz sobu, te prema tome imam dosta vremena za čitanje i razmišljanje. Samo, teško dolazim do knjige. U mjestu u kojem živim ne postoji nikakva biblioteka, ali u tome mi Vi ne možete pomoći.

Ovu zimu sam provela u jednom malom mjestu na moru u blizini Splita. Imala sam priliku da upoznam život tih ljudi jer sam živjela u zanatlijskoj porodici. Ti ljudi su zadovoljni sve dok rade, ali čim svrše posao većina ih se strašno dosaduje, naročito u svom domu, iz čega najveće proističu svade u porodici. Rijetko tko uzima ili je pretplaćen na štampu osim »Vjesnika u srijedu«, koji je uspio da donese za svakoga po nešto. Ako netko od tih ljudi ima radio, onda slušaju samo pjesme po željama, mornarsko veče i sevdalinke. Predavanja su im dosadna i ne razumiju ih. Za ozbiljnu muziku nemaju nikakvog smisla, što je i razumljivo — za to je potrebno malo muzičkog odgoja.

Od knjiga su neki pročitali »Gričku vješticu« i »Nevinu u ludnici«. O našim pjesnicima i književnicima nemaju ni pojma. Ta pojava me je mnogo razalostila i neprestano sam razmišljala, kako i na koji način bi se taj problem mogao riješiti.

Nije točno da naš prosječni čovjek nema smisla za knjigu, nego nema knjiga za njega koje bi mu postepeno probudile interesovanje za knjigu i navikle ga na čitanje.

I zato bi književnici mogli ponekad pisati kao za veliku djecu; poslužiti se i sentimentalnošću, sa mo ako to vodi plemenitom cilju, jer je naš primitivac sentimental i to se ne može odjedanput izbati iz njega, već bi ga trebalo kroz tu sentimentalnost postepeno naučiti da realno stvari prosuduje i uvidi njihovu pravu vrijednost.

Sa svescima od 10 dinara trebalo bi početi i sa naslovom koji obećava senzaciju, jer i finansijski momenat u tome problemu igra vrlo važnu ulogu.

Vaše »Književne novine« su za mene jedna književna poslastica, ali nažalost za skoro svu moju okolinu su španska sela.

Srdačno vas sve skupa pozdravlja
Vaša pretplatnica
Nika Topali,
Sutivan na Braču

U IZDANJU NOLITA IZLAZI USKORO IZ ŠTAMPE

1. Miroslav Krleža: „IZLET U RUSIJU 1925“

Ovo Nolitovo izdanje „Izleta u Rusiju 1925“ retuširano u nekim delovima beletrističkog teksta, razlikuje se od prvog originalnog izdanja, po tome što u knjigu nisu uvršćena Tri bečka pisma, Razgovor sa sjenom Frana Supila, U Drezden, i prikaz Grosse Berliner Kunst — Ausstellung, pod naslovom Kriza u slikarstvu. Knjiga je štampana ćirilicom.

2. Mirko Milojković: „GDE JE MOJA ULICA“

Deset pripovedaka Mirka Milojkovića imaju nekoliko novijih svežih motiva sagledanih iz rakursa koji nije uobičajen u našoj pripovedačkoj prozi. Nekakav strah da postavi problem ne muči autora Želje, Pod korom i Gde je moja ulica. Te pripovetke predstavljaju značajna ostvarenja u svakom pogledu. Smisao za aktuelnost koji pokazuje Mirko Milojković zaista je redak i na njemu kao vrlini on insistira sa mnogo osećanja mere i ukusa. Čuješ plače dete dirljiva je evokacija strahota uhapšenika u zatvorima okupatora. Isto se može reći i za pripovetku Goli anđeo. Knjiga je štampana ćirilicom.

3. Dušan Kostić: „ZABORAVLJENI SNJEGOVI“

Samoće, kratki trenuci, produžena sećanja. — Zaustavljena vremena u sećanju ove lirike iznenađuju neočekivanim spregom reči, čistotom i emocijom. Čak i sami naslovi nekih pesama čitaju se kao najlepša mala zasebna ostvarenja: Stub iznad dalekih ostrva, Vesela ptica, U sjećanju jablan itd. Iako neprestano nalazi svoju veličinu u prolaznosti, ta lirika ostaje u svesti. Događaji u poeziji Dušana Kostića pastelno su ovlašni i sa dovoljno mesta za svakovrsna individualna dograđivanja. Oni rastu u svim smerovima. Teme se udvostručavaju, produbljuju, konkretno dobija značaj opštega, detalj vrednost celoga. Knjiga je štampana latinicom.

4. Tanasije Mladenović: „POD PEPELOM ZVEZDA“

Ova zbirka Mladenovićevih stihova označava jedan novi vid traženja i pronalaženja pojedinih doživljaja života koji su bliski pesnikovom poimanju i viđenju sveta. Kroz čitavu liriku ove zbirke koja je iskreno iskazana, uočava se pesnikovo opredeljenje za misaonu, refleksivnu poeziju. Spoj prošlosti i sadašnjosti, nad kojim treperi vizija budućnosti osnova je Mladenovićeve inspiracije. Knjigu je ilustrovao akademski slikar Lazar Vozarević.

Knjiga je štampana latinicom.

5. Čedomir Minderović: „GORKE GODINE“

Izbor Minderovićevih pesama „Gorke godine“ podeljen na jedanaest poglavlja („S rapavom šakom soli“, „Poljanče“, „Kako sporo prolazi ova noć“, „Balada o jednom detetu“, „Za Španiju“, „Bagremovi“, „Plavo more“, „I nema ptice slobode“, „Povratak pesnika u ulicu koje nema“, „Highgate Cemetery“, „Potonula džunka“) izražava jedinstvenu i čvrstu unutrašnju vezu i identičan zanos koji ih je diktirao, mada su motivi koji izabrane pesme nose vrlo raznorodni.

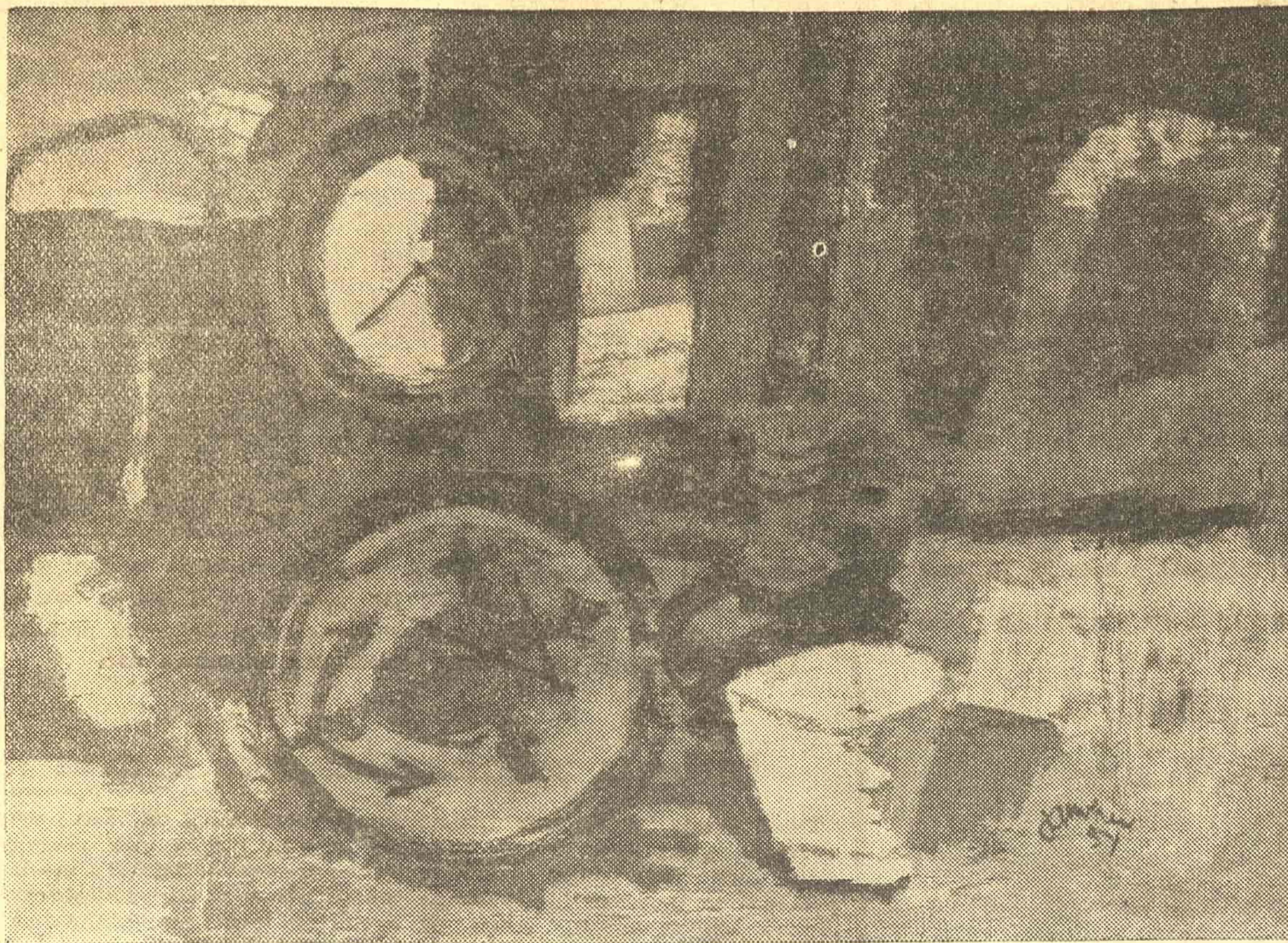
Intonacija knjige je snažna i „Gorke godine“ ostavljaju utisak dobro sagrađene celine. Od očajanja i nade pesnika, od osobene boje jednog vremena i opšte ljudskih tema do tropskih pejzaža sa nebom punim monsunskih oblaka i suđara aziske bede i atomske civilizacije — „Gorke godine“ nose jedan naročiti emotivni pečat koji se ne zaboravlja.

Knjiga je štampana latinicom.

Sve ove knjige će biti puštene u prodaju krajem maja i moći će se dobiti u svim knjižarama ili direktno kod izdavača

NOLIT, Beograd
Narodnog fronta 76

IZLOŽBA SAVREMENOG HOLANDSKOG SLIKARSTVA

Jan Van Heel: Bela vaza

Značajnom kolekcijom modernih majstora Holandani su nam predstavili raznoliku i zanimljivu antologiju svog savremenog slikarstva.

Po koncepciji, izložena dela uglavnom pripadaju ili gravitiraju tomenu apstrakcije. Zanimljivo je, međutim, da je ova apstrakcija holandskog slikarstva mnogo više obojena ekspresionističkim nasleđstvom čiji su osećajni koreni u delu Van Goga, nego racionalnom, nade vremenski bližom, disciplinom Mondrianovog slikarstva. Treća još, kao zajedničku odliku podvući da se izložena dela odlikuju zvanrednom ozbiljnošću zanatskog kvaliteta.

Izložena su dela jedanaestorice slikara, od kojih je svaki zastupljen sa po nekoliko radova većinom tako odabranih da reprezentativno glavne karakteristike umetničkog opusa.

Delo JEFA DIEDERENA po metodu saopštavanja pripada apstraktnom slikarstvu. Međutim, izmaglicom bojenih fleka — koje govore o umetničkoj naklonosti za neke od krajnjih rezultata impresionističkog slikarstva — stvara Diederena štimunge i osećanja koja su vezana za realan doživljaj, kao: dramatičnost rata, nostalgija za slobodom, širina koju nameće pejzaž. Naravno, gotovo dečji doživljaj prirode („Konj“), slikar se razvija u liričara koji voli jednostavne ali oirane odnose boja drage intimistima („Dune“, „Frigidski predeo“). U poslednjoj fazi on je opet kolorist sa snažnim, zdravim osećanjem boje i gradi apstraktnu kompoziciju u kojima je intenzivna pikturnalna senzacija osnova umetničkog jezika („Kompozicija 54“).

I OUBORG je slikar apstrakcija koji se služi samo čistom intenzivnom bojom doživljenom u vedrim odnosima koji se u kompoziciji pretvaraju u deliče bućnog optimizma.

Kako mu je suprotan NANNIGA JAAP, takođe slikar apstraktnih kompozicija, ali utonulih u plavo-sive odnose prigušenih tonova. Nje gov se likovni doživljaj razvija u okviru jednog tihog, uzdržanog nordijskog ekspresionizma, osenčenoj tugom.

VAN DER SPOEL je delikatan kolorist. Ispod arabeske njegovog crteža koji je uvek fina aluzija na kostur videnog objekta, prosijavajuju pastelni odnosi, zlačkati diskretno vezivani („Dve vaze“, „Dva oblika“).

Dva slikara BOUTHOOIN i VAN HEEL ostaju u osnovi verna realnoj percepciji stvarnosti. Prvi se u transponovanju služi izvesnom konstruktivističkom stilizacijom, dok drugi svodi forme na osnovne oblike. Na poslednjim Bouthoornovim radovima u kojima kolorit dolazi do punog izražaja („Konjanik u padu“), slika ima izvanrednu pikturnalnu snagu i rouautovsku ubedljivost doživljaja. Van Heel svoje zlačkati rešavane dvodimenzionalne mrtve prirode transponuje kolorističkom gamom dubokog registra u kojoj poneki akordi neobične lepote nose sećanja na

Braqueove odnose („Bela vaza“). Dve slike istog motiva „Boce“ TEN HOLTA predstavljaju nam slikara kao koloristu koji ume da mrtvoj prirodi da monumentalnost vizije.

Kolekcija izloženih grafika u boji daje uvid u delo H. WERKMANA, naročito u njegove radove nastale posle 1938 godine, kada se posle apstraktnih i dadaističkih likovnih preokupacija umetnik vraća figurativnom slikarstvu. Oda-

brani ekspoziti nose tipične odlike svoga majstora: izvanrednu čistotu zanata, smisao za kompoziciju i osećanje prostora, a u koncepciji ekspresionizam često obogaćen maštom i poetičnim osećanjem („Šuma“, „Kočije nad selom“).

Naročito su zanimljivi radovi dvojice slikara: Corneillea i Karela Appela. Njihova se platna danas izlažu u svim svetskim galerijama koje se ubrajaju u avangardne. Ka-

rakteriše ih traženje novih mogućnosti likovnog izražavanja koje bi bile van okvira slikarskih dostignuća poslednjih 50 godina, za koje oni smatraju da su već zapala u akademizam.

CORNEILLE sastavlja svoje slike kao mozaik. Delovi bojnih površina preko kojih se prepleću elementi crnog ili bojenog grafizma koji su sami nosioci svoga sadržaja, sačinjavaju njegove neobične kompozicije.

KAREL APPEL je poznato ime među mladim revolucionarima slikarstva. Njegov talenat ne zaostaje za smelošću invencije. On je rođeni kolorist, bogate palete žarkih boja kojima puni neobične forme svojih crteža sličnih krokiju. Po duhu oni govore o slikarevoj naklonosti za srednjevekovnu umetnost severnih naroda, za čudne oblike životinja sa irskih minijatura. Takvi su mu rani, izloženi radovi. „Ptica i čovek“ iz 1952 godine pada u prve nagoveštaje impresivne serije portreta koje će Appel raditi posle 1954 godine. Izložene slike su samo uvod za bogatu, zrelu fazu Appelovog slikarstva u kojoj intenzivnom gorućom bojom konstruiše formu, a bogato fakturirana površina daje plastičnim vrednostima koje slikar naročito podvlači utisak dinamičnosti i brutalne vitalnosti. Za žaljenje je što vreme postanka izloženih Appelovih slika ne prelazi 1952 godinu, pa zato nije moguće sagledati revolucionarni pokušaj Appela da na sasvim originalan način elementima apstraktnog slikarstva fiksira utisak o ljudskom liku koji je osnovna tema njegove umetnosti.

Ova antologija jedanaestorice nizozemskih savremenih slikara još je jedan prilog visokom kvalitetu kojim se Holandska škola već vekovima odlikuje i još jednom njena afirmacija.

Dr Katarina AMBROZIĆ

FILM

Kriterijum daj nam danas

Znam: sad, kada saopštim ovo poredenje, čitalac će se začuditi, a možda (u sebi ili glasno) i reći: ah, neumesno, šta to znači?!

Pa ipak, ja ću, evo, kazati: filmska kritika, naša i ovađajna, zajedno sa domaćim filmom, liči — ne malo već mnogo — na fudbal naš nasušni i svakidašnji, na komentatore njegove; publika, pak, ona fudbalska baš kao i ova filmska, podjednako se odnosi prema kritičarima i jednog i drugog fenomena; naime, ignoriše stručnjake i sama donosi svoj sud, koji, kako je to valjda prirodno za sport baš kao i za umetnost, ratko je kad u saglasnosti sa profesionalnim.

Da objasnim (drsku?) paralelu: fudbal — film.

Naravno, mene — i čitaoca, nadam se — prevashodno (i bar sad i ovde) zanima film.

Kad igrači seju pobeđe, komentatori žanju teorije; i optimizam. Tada se sve citira: i matematika („dijagonala“), i građevinarstvo („bunker“), i lingvistika (jedno u ili dva), i poezija. (metafore su mnoge, zar ne?)

Kad igrači seju poraze, komentatori žanju — opet! — teorije, ali, ovoga puta, i pesimizam, onaj polucrni, crni i najcrnji. Kuka se za „olimpiskim...“, tvrdi se da nema talenata, okrivljuje se savezni kapiten, ukazuje se na krizu kvaliteta...

I sve je to, reklo bi se, psihopatska pojava: čas (setimo se uvaženog Krečnera i njegove postavke o cirkularnom) stanje ma nije, čas melanholijske. Jedna pobeđa, odnosno poraz, menja stanje, menja ga temeljito. I tako se sve to vrti kao lopta, vrti se još preciznije: tačno u krugu.

A sad, čitače, jedna molba: pročitajmo gornja dva pasusa još jedanput, ali, prethodno, zamenimo nekolike reči: igrači — autori, komentatori — kritičari, savezni kapiten — producent... Dovoljno je, zar ne?

Pa... je li poredenje fudbal — film uistinu neumesno?

U fudbalu jedan poraz, jedna pobeđa — samo jedan, odnosno jedna! — i već optimizam smenjuje pesimizam i obratno, je li?...
A na filmu?

Jedn slab film zasuzi oči kritičarima i oni zaplaču ne samo nad sudbinom baš konkretnog dela i njegovog autora, nego, odmah, nad sudbinom celog domaćeg filma.

A tek kad naidu dva-tri relativno loša?... E, to je već opelo; i posmrtni marš.

Pojavi li se dobar film ili nekoliko... „sve se menja, sve teče“, ali se i sve ranije rečeno — za boravlja; no, samo do sledećeg kruga melanholijske.

I tako... od rođenja našeg filma i njegovih kritičara. Naravno, uz izuzetke, koji su, ustvari, neormalna normalnost.

Evo i sad, tojest, nedavno, horški (ali disonantno kao u svakom improvizovanom horu), mada je bilo i onih izvan hora, posle „Vande Kos“, „Malih stvari“, pa i „Rafala u nebo“, izrečena je ocena: slabo, ali uz vapaj: šta je s našim filmom? A taj vapaj je ustvari izraz potcenjivanja domaćih vrednosti uopšte, a, usto, smisao za nerealni kriterijum u odnosu: mi (i naše mogućnosti) i — oni: inostrana kinematografija.

Nesumnjivo — nesumnjivo jer

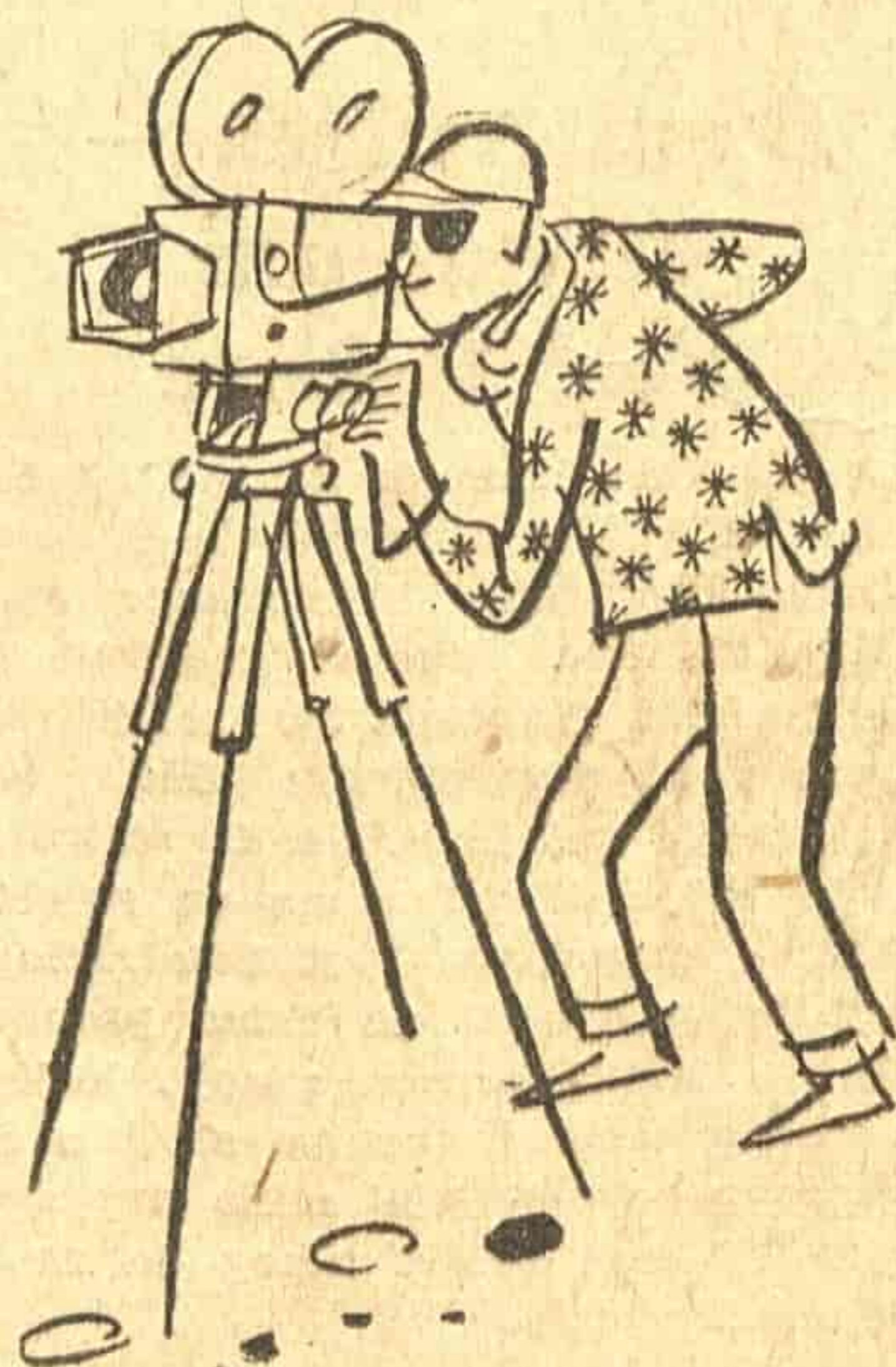
Uz to, dosadno je ponavljati: mi radimo tek desetak godina...

Ali pitanje ostaje bez odgovora: zašto mi, tako uporno (a ustvari uzaludno) ne dopuštamo da i domaći film ima svoj prosek, svoj strip, svoj film-zabavu, svoju melodramu, najzad i svoj sopstveni šund; zašto mi to sve što se prirodno i logično dešava kod nas (mimo naše volje) ne želimo da vidimo i da se prema tome trezveno odnosimo; zašto sve to smatramo normalnim za strane produkcije ali ne i za našu, koja, po nama, mora proizvoditi samo vrhunska dela?!

Zašto?

Na kraju, asocijacija umesto zaključka: jedino filmska kritika ima tako apsurdan stav i tako oprečno različan od literarne, likovne, muzičke, pozorišne... Ali ne i od sportske!

Zašto?
Ljubomir, RADIČEVIĆ

ZNANJE NAŠEG VREMENA od A-Ω

IZLAZI IZ ŠTAMPE U JEDNOJ KNJIZI
TOKOM 1959 GODINE

NAUČNO OBRADENO, PREGLEDNO I JASNO IZLOŽENO,
SREĐENO AZBUČNIM REDOM ČIRILICE od A do Š

uz saradnju preko stotinu naših eminentnih naučnika i stručnjaka, književnika i publicista

REDAKCIONI ODBOR

OTO BIHALJI-MERIN, književnik
Dr BORISLAV BLAGOJEVIĆ, profesor univerziteta
RADIVOJ DAVIDOVIĆ, profesor univerziteta
Dr ILIJA ĐURIČIĆ, akademik, profesor univerziteta
DRAGI MILENKOVIĆ, načelnik Istoriskog odeljenja CK SKJ

UMETNIČKA REDAKCIJA

PIVO KARAMATIJEVIĆ, slikar

Knjiga u prirodnoj veličini ima 27x19x12 sm.

SADRŽI ČLANKE
I OBAVEŠTENJA
IZ SVIH OBLASTI
ZNANJA, STVARANJA
I ISKUSTVA
SVIH NARODA
I SVIH VREMENA

ASTRONOMIJA
BIOLOGIJA
VOJSKA
GEOGRAFIJA
GEOLOGIJA
EKONOMIJA
ISTORIJA
KNJIŽEVNOST
LOV I RIBOLOV
MATEMATIKA
MEDICINA
MITOLOGIJA
MUZIKA
POLJOPRIVREDA
PRAVO
SPORT
UMETNOST
TEHNIKA
FIZIKA
HEMIJA
itd. itd.

40.000 POJMOVA
NA OKO 1.600 STRANA

dvostubačnog sloga velikog formata
(27x19 sm)

BOGATO ILUSTROVANO

sa preko 3.500 slika, crteža, grafikona i portreta znamenitih ljudi u tekstu, 10 velikih geografskih karata u bojama i 6 u jednoj boji izvan teksta, 50 geografskih karata i 33 plana gradova u tekstu i 45 tabli izvan teksta u jednoj i više boja.

MALA ENCIKLOPEDIJA PROSVETA

štampa se ČIRILICOM, a pojmovi su sređeni azbučnim redom od A do Š, tako da se svako ime i svaki pojam može brzo naći na odgovarajućem mestu i slovu kako se kod nas izgovara, a uz naš izgovor je i strana transkripcija.

Delo se može poručiti u jednom ili dva toma (po želji pretplatnika) u čvrstom i modernom platnenom povezu sa zlatotiskom.

PRETPLATNA CENA

u 1 tomu din. 9.000.— sa uplatom
U RATAMA OD 500.— DIN. MESEČNO
u 2 toma din. 9.900.— sa uplatom
U RATAMA OD 550.— DIN. MESEČNO

Pretplatite se odmah, jer kasnije i pretplatna i knjižarska cena biće znatno veća

Pretplatu prima Pretplatno odeljenje PROSVETE, Beograd, Terazije 16, međusprat, „Prosvetini“ i druge za to ovlašćene knjižare, kao i „Prosvetini“ trgovinski putnici i poverenici.

Prepisati ili iseći

IZDAVAČKOM PREDUZEĆU PROSVETA
Beograd, Terazije 16, međusprat, pošt. fah 555

Poručujem neopozivo MALU ENCIKLOPEDIJU PROSVETA koja će iz štampe izići tokom 1959 godine povezanu u jednom tomu po pretplatnoj ceni od dinara 9.000.— povezanu u dva toma po pretplatnoj ceni od dinara 9.900.—

s tim što ću ovaj iznos uplatiti odmah u celost;
u mesečnim ratama po din. 500.—
din. 550.—

Kupon iseći, čitko ispuniti i poslati
počev od 1958 neprekidno svakog meseca do potpunog isplate, čekovnom uplatnicom na žiro-račun „Prosvete“, broj 101—T—825, s obaveznom naznakom „za Malu enciklopediju Prosveta“

(Ime, prezime i zanimanje)

(Mesto, poslednja pošta i tačna adresa)

Branko PRUJAT

IGRA I SJENKE

Shvatili su: stranac se pojavio.

Stajao je prosto kao postavljen, a da se nije znalo kada je tu zakoračio. Nije ličio na čovjeka koji je htio nešto određeno i koji je već bio smislio svoj sljedeći pokret. Više na onoga koji se nenadnim sticajem okolnosti našao u nepoznatoj sredini i na nepoznatom tlu: bilo je potrebno to tlo pažljivo ispitati. Tako je izgledao, — kao čovjek koji ispituje ono na čemu stoji. Ali ispituje ne nekim pokretom tijela ili sopstvenom težinom, nego više udisanjem jednog novog zraka i osluškivanjem vjetrova. To je bio prosto trenutak njegovog sporazumevanja s okolinom. Činilo se da nanovo uspostavlja jednu ravnotežu u sebi i procjenjuje prizor na koji je naišao, ali još uvijek odudarajući od svega što je bilo njegova najbliža okolina. Lice mu je bilo bezizrazno i kao iz špiritusa izvađeno.

Istog časa, čim su oni, majka i sin, osjetili njegovo prisustvo on je već na neki način bio između njih poput plamena, spreča-

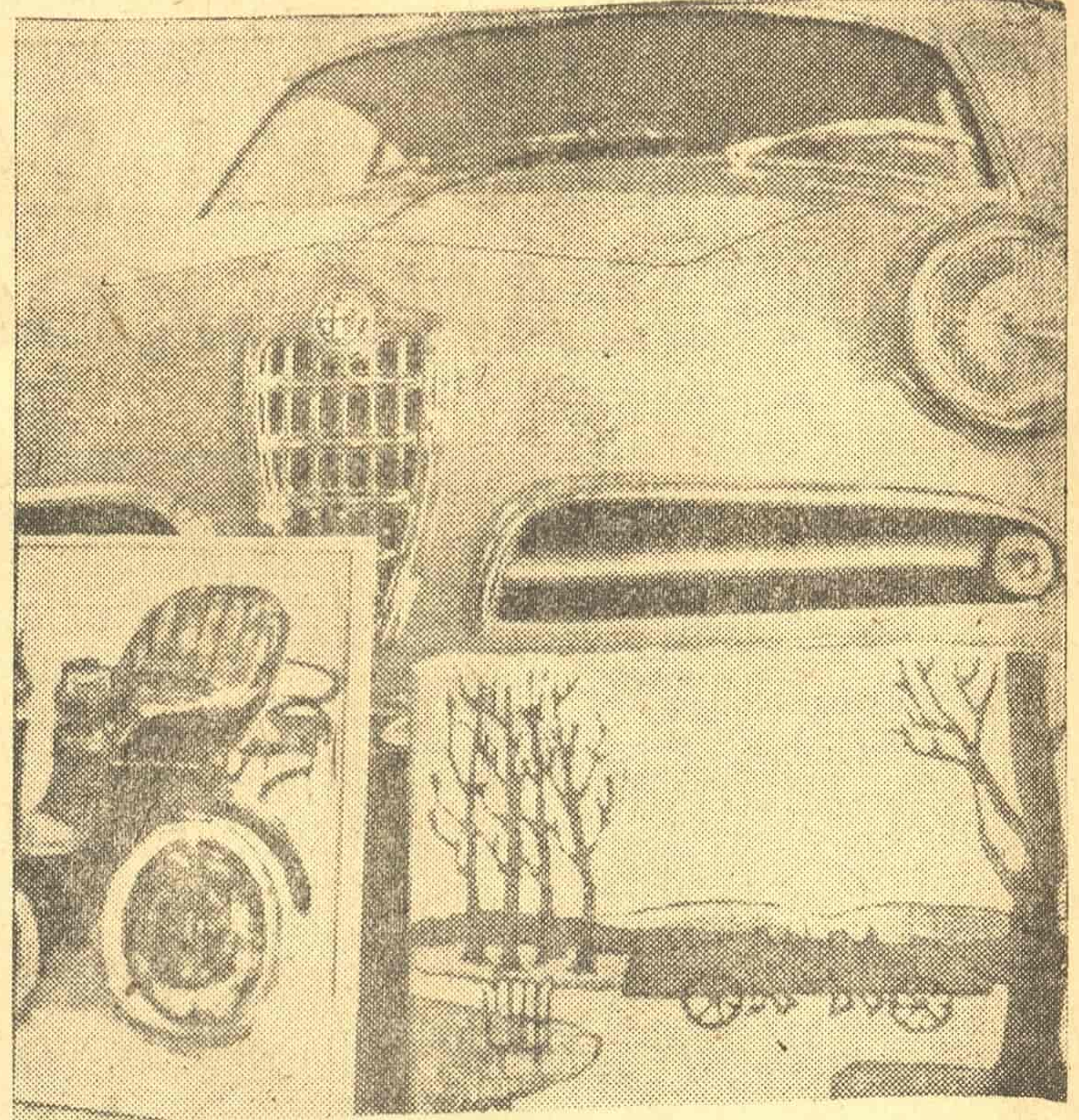
mije znao pravu strančevu namjeru. Na strancu se vidjelo da je prošao ogroman put da bi ih jednog prijepodneva zatekao same kod kuće.

Uzalud je pokušavao da se nečega prisjeti. Svojim stavom, došjak ga je, očigledno, doveo u nepriliku. Zar nije već sljedećeg trenutka mogao prići i rođački ga zagrliti? Ta misao ga je činila opreznim. Pamćenje ga je varalo. Bilo je lelujavno, nije sadržalo ničeg pouzdanog. Počeo je na strančevom licu tražiti neke sličnosti sa svojim ocem i sa licem svoga oca. Ali strančevo lice kao da se mijenjalo i iščezavalo, crte su se gubile, a koža postajala potpuno žuta, skoro nevidljiva. Ispod nje se mogla naslutiti neka neživa, voštana masa od koje ga je bilo strah. Zabrinjavao ga je izraz strančevih očiju koje su gledale s naporom kao kroz neku veliku svjetlost. Našavši se u neprilicu, pošto nije znao da riješi tajnu koja je postajala sve zagonetnija, on je pokušao da se pravi kao da ništa nije primjetio, tojest kao da se niko nije pojavio. Uzeo je veliki kuhinjski nož i počeo da sječe meso koje je ležalo na stolu. Prsti su mu se lijepili u žitkoj masi i postajali hladni kao i ona. Kroz njih je prestala da teče krv.

Već trenutak docnije na mjestu gdje je bio stranac nalazio se samo stup bjeličastog usijanja. Pogledao je opet nju, majku koja je bila žena, i sjetio se oca što ih je vezao a zatim se udaljio ne ostavivši za sobom nikakvog traga izuzav lule, ljetnjeg šešira i kutije s duvanom. Otac je bio uvijek nevidljiv: među predmetima od kristala i u dimu. Gledajući docnije majku želio je da vidi na njenom licu tragove bolova kojima ga je radala.

Uskoro potom majka izrazi želju da ga povede sobom. Koračali su putem od crvene suve ilovače koji se uspinjao kroz maslinjak. Čitav predio bio je zaklonjen gustim zelenilom od prejake bure. Majčine oči vlažile su se sjajem, a kosa joj se sama od sebe mrsila.

— Zar čovjek ne zaboravi kako oko njega sve nastaje i biva — reče ona.

U Milanu je prošlog meseca priredena jedna neobična izložba: »Automobil u umetnosti«. Na izložbi su bila zastupljena i platna mnogih poznatih savremenih italijanskih slikara. Na slici: jedan od poslednjih tipova automobila »Alfa-romeo« pored dva nagradna dela

Intimna prepiska Marsela Prusta

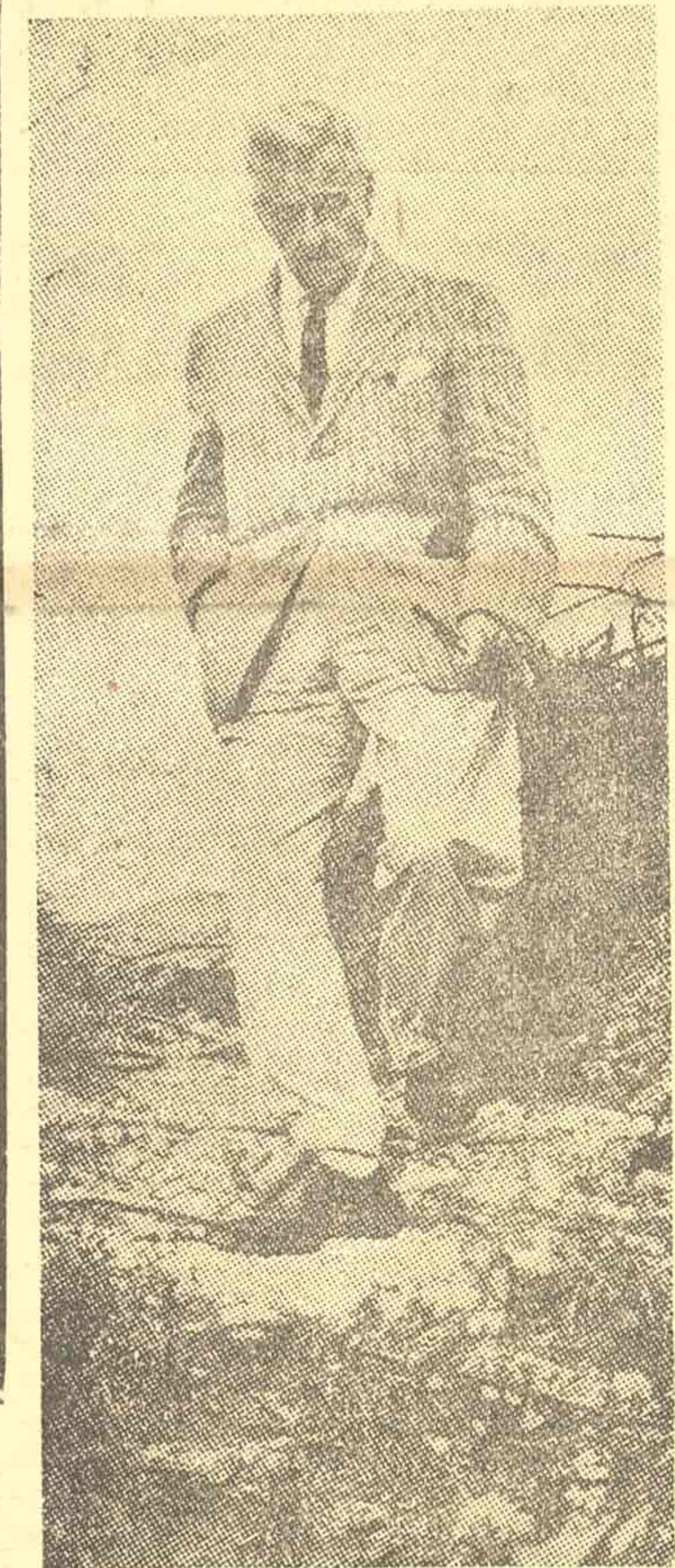
Pored dosada objavljenih pisama upućenih Andre Zidu i Zak Rivi- jeru, koja predstavljaju zanimljiv materijal za proučavanje književne ličnosti Marsela Prusta, jedan od najboljih poznavalaca njegove ličnosti i književnog dela profesor Filip Kolb, pronašao je jednu potpuno nepoznatu kolekciju pisama, izmenje njih između njega i njegove majke. Ono što veliki pisac svakako nije bio namenio javnosti, otkriva nam intimnu stranu njegove ličnosti i čudnovat psihološki odnos prema majci, koja je toliko za njega značila i

imala veliki uticaj na razvoj njegove ličnosti. Zbirka ovih pisama je izdata nedavno u redakciji profesora Kolba. Ako bi se čitaoci njegovih dela zapitali da li stvarno postoji takav genije u stvarnom životu, njegova pisma majci dokazuju da je on bio baš takav i u svojoj realnoj ličnosti. Tek kroz zbirku ovih pisama, poštovaoci Marsela Prusta mogu dublje da zagledaju u najkomplikovaniji nervni sistem i najbriljantniji um novije svetske literature. Čitaocu će svakako čuditi kako da u takvom superiornom intelektu može postojati istovremeno tolika emocionalna nezrelost kakvu Prust pokazuje u svojim pismima majci. U tim pismima, često pisanim na brzini, i samo za jednu osobu, majku, njegova detinjasta ličnost nije imala tajni, osim možda samo jedne velike tajne njegovog preobraćanja u sav- svim drugu ličnost — pisca. On je za svoju majku ostao sve do njene smrti (umrla je kad mu je bilo 34 godine) samo mali »vučić«, dok je on svoja pisma počinjao sa »Moj najdraža mala mama« i završavao bi ih sa frazom »hiljadu nežnih poljubaca«. Interesantno je da se nigde ne raspravlja o njegovom književnom radu, već o najobičnijim osobama i događajima koji se tiču samo njih dvoje. Kao i sva njegova pisma i ova su istovremeno briljantna i trivijalna, svakako zato što ih je on upotrebljavao samo kao vezu sa spoljnim svetom i smatrao da će završiti u korpi za otpatke a ne da će postati predmet istraživanja modernih psihanalitičara, koji bi želeli da saznaju nešto više o njegovoj ličnosti.

Aleksandar Kostić

Opera po delu F. Dostojevskog

U Hanoveru je nedavno izvedena jedna opera L. Janaceka, komponovana još pre dvadeset i pet godina po delu Fjodora Dostojevskog »Zapisi iz mrtvog doma«. Ova opera poznatog češkog kompozitora bila je dugo zanemarena, međutim, po mišljenju hanoverskih kritičara, nepravdano. Stoga su u svojim kritikama i istakli da ona zaslužuje da bude obnovljena i na scenama drugih pozorišta.

Vilijam Fokner je doputovao u Francusku i posetio je poprišta bitaka gde se odigrava radnja njegovog poslednjeg romana »Basna«. Na slici: Fokner šeta po ruvu iskopanom za vreme Prvog svetskog rata nedaleko od Verdona

Nepoznato Rosinijevo delo otkriveno u Varšavi

Dva studenta Varšavskog konzervatorijuma otkrili su nedavno dosad nepoznatu verziju uvertire za Rosinijevu operu »Seviljski berberine«. Prema pisanju poljskog lista »Tribuna ludu« do ovog otkrića je došlo u toku priprema izložbe o poljskoj muzici XVIII veka. Rosinijev rukopis je nađen u arhivi jednog muzeja u južnoj Poljskoj.

seca na uzbečkom jeziku biće objavljena dela nekih književnika iz Azije i Afrike, a istovremeno stampeće se i pregled uzbečke literature na nekoliko jezika.

Nedovršeni roman Bernarda Šoa

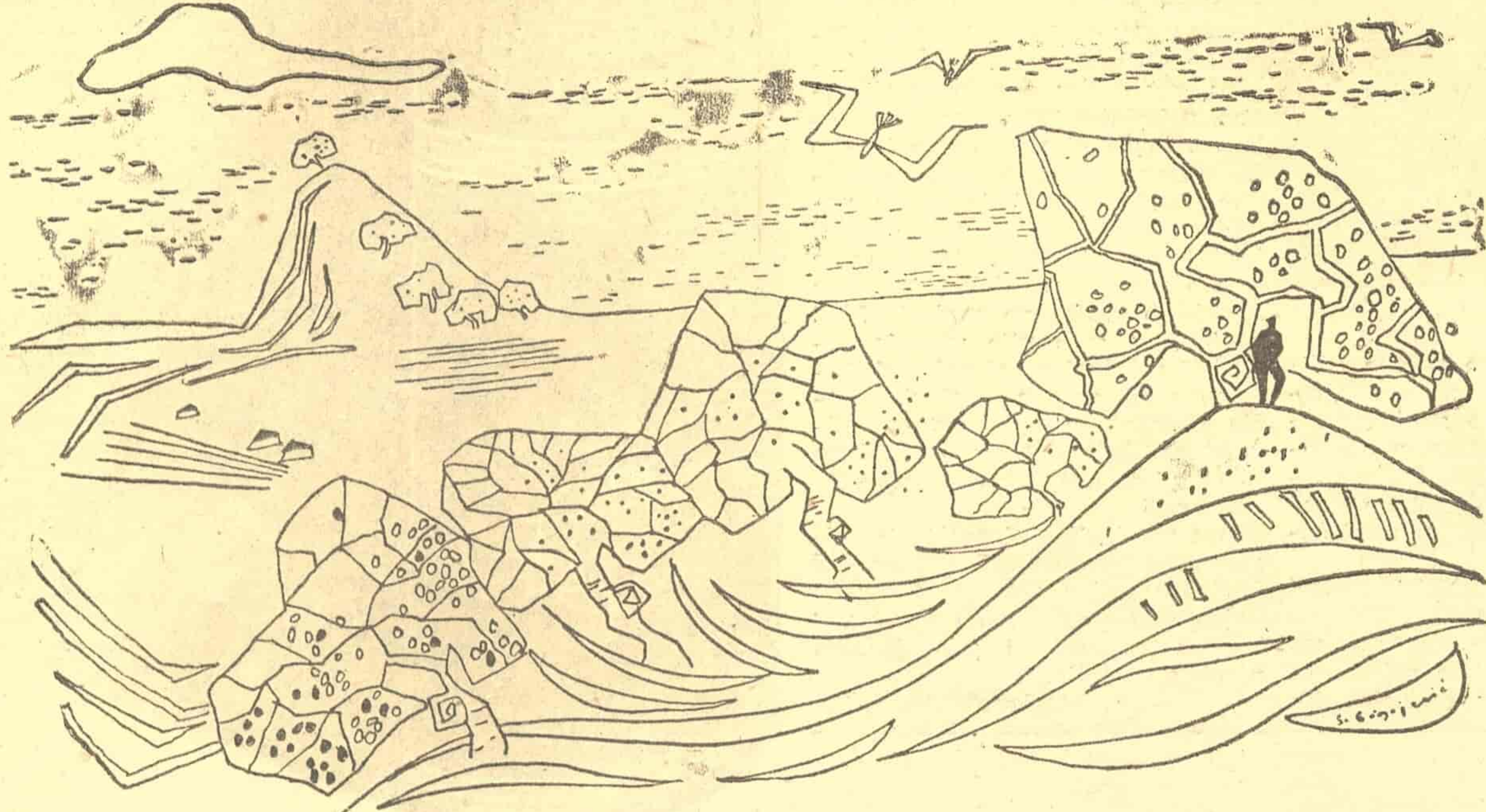
Devedeset i sedam stranica jednog nedovršenog i neobjavljenog romana Bernarda Šoa pojavile se uskoro u izlozima britanskih knjižara. Rukopis romana Šo je pre svoje smrti zaveštao Irskoj nacionalnoj biblioteci.

U ovom dosad neizdatom Soovom delu — prema pisanju »Tajmsovog literarnog dodatka« — oseća se uticaj naturalističkog romana na Šoa iz toga perioda. Jedna od ličnosti romana, mali konjušar, preštavlja jasno podražavanje Dikensa.

Džon Sedžes — pseudonim Perla Bakove

Jedna vest izazvala je pre kraćeg vremena veliko iznenađenje u američkim literarnim krugovima: Perl Bak, dobitnica Nobelove nagrade za književnost, napisala je seriju romana pod pseudonimom Džon Sedžes i tek sad je rešila da otkrije svoju tajnu. »Od mene su stvorili kliše — objašnjava Perl Bak razloge koji su je naveli da uzme pseudonim. — Napisala sam mnoge knjige iz života Kine i svet je shvatio da mogu da obrađujem samo taj ambijent. Nisam želela nikog da razočaram.«

Zanimljivo je da je Bakova i kao Džon Sedžes imala dosta uspeha. Ali, sada, došlo je vreme da Sedžes, kako kaže književnica, pokaže svoje pravo lice.

Ilustracija Slavoljuba Bogojevića

vajući ih čak i da pomisle na zajedničku odbranu. Činilo se da je on odmah postao gospodar onih predmeta među koje je zakoračio, da je postajao vlasnik svega što bi zaželeo ili čak pogledao.

Majka je u tom trenutku pretrpela izvjestan preobražaj. Zapazio je neke sasvim nove pokrete čiste i vitke. Izgledalo mu je da se čak i njena haljina mijenja pod uticajem brojnih a malo vidljivih promjena u njoj. Pokreti su joj sve više dobijali karakter i smisao igre, koju je, možda, toliko puta izvodila u sebi samoj. Oni su bili sve ljepši i potpuniji i dolazili su sve više iz jedne dubine. Izgledalo je u prvi mah da su neranljivi i vječni.

A on pomisli: Zašto pokazivati bogatstvo svoje duše onome ko možda putuje sa poslovnim namjerama i ko nije u stanju da raspokča jedno dugme na ovakvoj žezi?

Ranije, dok je otac bio živ, dolazili su ozbiljni poslovni ljudi, gotovo uvijek malo raskopčani. Neki su pričali svoje živote, neki svoja putovanja, a treći su samo čitali i računali. Svi koji su dolazili kao da su nosili neku prevaru ispod kaputa. Htjeli su da prevare oca a on ih je gostio. Iznosio im raznu hranu i razna pića. Sjećao se zatim advokata kao i sudskih pisara i malih činovnika, onih koji su bili sitni, koji su se duboko klanjali. Izgledali su poznizi kao da nijesu dostojni da žive, nego da su obilježeni nekim znakom.

On je pretraživao svoja sjećanja: Da li se nekada ovakav čovjek pojavio pred ocem? Ali, još uvijek je bio u nedoumici jer

Bilo je sasvim izvjesno da je majka nekada, mnogo godina ranije morala ići ovom stazom jer ju je savršeno poznavala. Bila je to staza neke žudnje. Sin pogleda unatrag. Stajali su izdignuti visoko nad morem na strmim na kojoj se vrtjelo u glavi. Tu su dolazile čovjeku druge misli, prečišćenije, jasnije, slične onima koje imamo posmatrajući izvor ili vodopad. Sa više zraka i visine. Dolje je bilo more umireno i samo plavo. Obala je bila nagrižena i bijela.

Osjetio je tu mješavinu čistog zraka i jednog uspinjanja u prošlost kao laku vrtoglavicu. Zatim su se kretali kroz predio obrastao kupinom i žbunjem i svakog časa izgledalo mu je da će se prosto izgubiti.

— Pogledaj — reče majka najednom i zastade. U njenom glasu bilo je nečeg konačnog i zadivljenog.

On je vidio čovjeka koji je stajao leđima oslonjen o koru masline. Svakako nije očekivao da će se pojaviti na ovom pravcu. Izgledalo je da je bio malo umoran, i da je dugo, vrlo dugo čekao, skoro okamenjen. Htjede da rekne majci: Zar to nije ovaj stranac, onaj što je dvadeset godina čekao tebe.

Sve unaokolo bilo je kao i uvijek. I tada shvati: ona je bila usamljena, koračajući po ovoj zelenoj stazi ponosa i očajanja.

Ustvari, majci se vratilo samo nekoliko slika koje su možda nekada pripadale njoj i toliko je obrađovale i rastužile, da nije mogla a da mu ih ne pokaže.

PANORAMA

Stvaralačke obaveze kineskih književnika i umetnika

List kinesko-sovjetskog prijateljstva »Družba« objavio je u svom aprilskom broju članak u kome se, između ostalog, iznose i obaveze koje su preuzeli kineski književnici i umetnici.

— Pisaci Sangaja — piše »Družba« — obavezali su se da u toku ove i sledeće godine napišu tri hiljade raznih književnih dela, a od toga trideset romana i dužih pripovedaka. Umetnici koji deluju na polju pozorišne umetnosti u našoj prestonici odlučili su da ove godine napišu i prerađe više od 7.100 pozorišnih komada; kompozitori će za taj isti period vremena stvoriti 3.200 instrumentalnih i vokalnih kompozicija. Preko trideset karikaturista Pekinga na nedavno održanom sastanku razradili su i prihvatili lične stvaralačke planove; neki od njih planiraju da tokom ove godine izrađe po 300 karikatura. Obaveze po samoprevaspitanju preuzeli su i umetnički slikari prestonice.

Drama »Plači voljena zemljo« kao opera

Prvi put ove sezone poznati američki reditelj Hoze Kintero je postavio u Njujorškoj gradskoj operi muzičku dramu »Izgubljen među zvezdama«, koja je zasnovana na romanu Alana Patona »Plači voljena zemljo«. Po libretu Maksvela Ander-

sona operu je komponovao Kurt Vajl, autor »Prosjacke opere«. Muzička verzija dela »Plači voljena zemljo« doživela je veliki uspeh i smatra se jednim od najvećih ostvarenja ansambla Njujorške opere.

Erskin Koldvel: »Ja sam nepismen«

U kraćem intervjuu sa jednim američkim novinarom poznati pisac je odgovorio na nekoliko pitanja:

- Koja su dela imala najveći uticaj na vaše stvaralaštvo?
- Ja ne čitam ništa osim klasika. Ja sam nepismen.
- Koje od vaših savremenika najviše cenite?
- Foknera, Hemingveja i Stejnbeka.

ZUDNJA ZA ŽIVOTOM

BIBLIOTEKA »ORBIS«

Novopokrenuta edicija »Kosmosa« džepnog formata u kojoj izlaze prevodi dela koja su tokom poslednjih godina stekla veliku popularnost kod publike u ostalim zemljama.

Ukusno i privlačno opremljena.

Kao prva knjiga uskoro izlazi:

Ervin Ston:
ZUDNJA ZA ŽIVOTOM
(romansirana biografija Van Goga)

— Da li je književnik intelektualac?

— Ne.

— Koji je datum u istoriji po vašem mišljenju najznačajniji?

— Nijedan. Datumi nemaju značaja.

Konferencija pisaca Azije i Afrike

Oktoobra meseca ove godine — prema pisanju »Literaturne gazete« — u Taškentu, glavnom gradu Uzbekistana, održaće se konferencija književnika iz zemalja Azije i Afrike. Pripreme za održavanje ove konferencije su u toku. Do oktobra meseca.